

FRANCESC IZARD I BAS

(1872 - 1957)

Títol original: Francesc Izard i Bas (1872-1957),
enginyer mecànic i hidràulic, polític i banquer

Presentació de Maria Salamero i German Palacín
Textos de Jaume Barberà, Manel Camps i Jordi Izard

Coordinació: Guillermo Lusa Monforte
Coordinació de la Col·lecció: Pau Verrié i Guillermo Lusa Monforte

Fotografies i il·lustracions procedents de:
Arxiu Històric de Sabadell (AHS)
Arxiu fotogràfic Unió Excursionista de Sabadell (UES)
Arxiu Nacional de Catalunya
Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya
Arxiu família Izard

Primera edició: novembre de 2023

© Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2023

© Dels autors dels textos

Disseny gràfic: Carles Ivanco

Maquetació: Carles Grau

Imprès pel Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació
pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada
amb l'autorització dels seus titulars.

Sumari

<i>Presentació</i> per Maria Salamero i German Palacín.....	4
<i>Francesc Izard i Bas (1872-1957), enginyer mecànic i hidràulic, polític i banquer.</i> per Jaume Barberà Canudas, Manel Camps Bosser i Jordi Izard Granados	
<i>Pròleg. El perquè d'una elecció</i>	7
<i>1.- Manyans i enginyers. Origen del Ram del Metall a Sabadell</i>	9
<i>2.- Carta de presentació</i>	12
<i>2.1.- Manufactures Carol, S. A.</i>	12
<i>2.2.- La Electricidad, S. A.</i>	16
<i>2.3.- Pujada de l'aigua a Sabadell. La Torre de l'Aigua</i>	19
<i>2.4.- Túnel del tren elèctric</i>	26
<i>3.- Francesc Izard i Bas. Biografia</i>	31
<i>4.- La nissaga dels Izard i dels Bas</i>	36
<i>5.- La família Izard-Llonch</i>	39
<i>6.- Francesc Izard i Ferran Casablanca</i>	43
<i>7.- Francesc Izard i Bas, un sabadellenc il·lustre</i>	45
<i>7.1.- Aspectes tècnics i industrials de la seva època</i>	45
<i>7.2.- Regidor a l'Ajuntament</i>	46
<i>7.3.- Conseller al Banc de Sabadell</i>	48
<i>Annex. Article revista Mercurio (30-09-1915) [facsimil i transcripció]</i>	51
<i>Bibliografia i fonts consultades</i>	63
<i>Col·lecció Enginyers Il·lustres</i>	64

Presentació

Maria Salamero

Presidenta de l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya

L'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, la qual tinc l'honor de presidir, ha commemorat enguany el 160è aniversari de la seva fundació (1863-2023). Ho hem dut a terme consolidant i generant noves aliances i amb l'ambició de créixer i generar impacte dins i fora el nostre ecosistema i sobretot per donar a conèixer la nostra contribució en el progrés del món i el benestar de la societat. 'Mirant el futur' és el lema que ens ha acompanyat durant tots aquests mesos i amb la voluntat de posar accent en activitats per fomentar les vocacions STEAM entre els nens i les nenes editant el conte *La màgia de l'enginyeria* o organitzant una hackatò per estudiants d'enginyeria, l'Engihack, per connectar-los amb el món professional i perquè visquessin/veiessin la transversalitat, la potència i l'aplicabilitat dels estudis d'enginyeria i les oportunitats que ara se'ls hi obren.

Hem treballat en l'elaboració del document Enginyeria, motor de progrés, que reuneix 300 propostes i reflexions al voltant de sis reptes que afecten al món avui i com hi podem donar solució des de l'enginyeria, on reclamem als poder polítics i empresarials un lideratge compartit per passar a l'acció i reivindicar el paper imprescindible que hem tingut al llarg dels anys. També hem generat un cicle de debats a les seus de les nostres Demarcacions i Delegació per compartir i dibuixar quines han de ser les competències que necessitem els professionals de l'enginyeria en el futur proper, amb el sector empresarial, l'administració i l'acadèmia.

Tenim molts reptes de futur... però sense passat no hi hauria present ni futur, i és necessari també posar-lo en valor. A principis d'any, la Comissió responsable de la col·lec-

ció Enginyers Il·lustres, formada per Guillermo Lusa, Jordi Renom i Pau Verrié, ens va regalar un recull amb la història del nostre edifici de la seu central, a Via Laietana de Barcelona. Un edifici centenari que ens recorda l'ambició i visió dels líders de l'Associació de principis de segle XX, quan van prendre la decisió d'adquirir els terrenys d'una Via Laietana en ple desenvolupament. La col·lecció Enginyers Il·lustres és el nostre canal per homenatjar a aquells enginyers i enginyeres rellevants que ens han precedit i que van liderar l'evolució tecnològica pel progrés del món i les persones, que van ser influents en la societat de l'època i que van posar en valor l'enginyeria en la seva activitat professional i social.

Avui és el torn de Francesc Izard i Bas (1872-1957), un enginyer industrial molt representatiu de la fase de consolidació de la nostra professió. Un personatge polièdric (enginyer, polític, banquer...) amb una forta participació en les principals iniciatives per configurar el "Sabadell modern" (l'Escola Industrial, el Banc Sabadell, l'arribada del Tren de Sarrià al centre de la ciutat per via subterrània, la Companyia d'Aigües, la Torre de l'Aigua...). Vull agrair la iniciativa de la publicació a la nostra Delegació del Vallès representada pel seu president German Palacín i als redactors del document, Jaume Barberà, Manel Camps i per descomptat a Jordi Izard, familiar de l'homenatjat, que ha proporcionat la major part de la documentació necessària per la redacció.

Una mirada necessària al passat, per seguir construint el futur.

Presentació

German Palacín

President de la Delegació del Vallès AEIC/COEIC

El concepte progrés s'associa normalment a transformacions positives. Aquestes transformacions no es donen de forma atzarosa, i darrere les mateixes hi ha persones que, amb enginy i dedicació, les duen a terme. Emprenedors disposats a avançar. Com diu la dita popular “les coses no van soles, cal fer-les” i en Francesc Izard i Bas va ser una d'aquestes persones que varen contribuir a la transformació decidida de la ciutat de Sabadell.

A principis del s. XX, en Francesc Izard i Bas va ser un enginyer industrial emprenedor que va proposar-se millorar la seva ciutat, Sabadell. Superada l'etapa d'aprofitament energètic de l'aigua del riu Ripoll, i a mesura que la indústria s'expandia i la població augmentava, s'aguditzava el problema d'abastiment d'aigua a la ciutat. En Francesc Izard i Bas va submergir-se plenament en cercar una solució a aquest problema, treballant en la modernització de les indústries que es debaten entre l'energia amb màquines de vapor i subministraments elèctrics i solucionant els problemes d'abastiment a la ciutat. També va dissenyar noves i singulars instal·lacions industrials, va implantar innovacions tecnològiques inspirades en els seus viatges per Europa i va influir decididament en l'arribada del tren fins a la Rambla i que aquesta es fes de manera soterrada fins a l'actual carrer de la República, amb una vocació clara de millorar la qualitat de vida de la ciutadania. Un dels seus projectes més emblemàtics fou la construcció de la Torre de l'Aigua juntament amb l'arquitecte Josep Renom, com a columna de pressió per al correcte transport d'aquest bé de primera necessitat.

També destinà uns anys a la gestió municipal com a regidor malgrat no estar adscrit a cap partit polític. Sempre va situar-se en la millor posició possible per al progrés del seu Sabadell estimat. Així també, en la greu crisi que el Banc Sabadell va patir els anys 20, col·laborà junt amb l' 'enginyer' Ferran Casabancas i altres prohoms de la ciutat en reflotar el Banc, entenent la importància d'aquesta entitat financera per al progrés de Sabadell.

Tot i ser una persona de fort caràcter, no dubtà a treballar estretament amb entitats i persones disposades a fer avançar la ciutat, com ara en Ferran Casabancas, els arquitectes Josep Renom i Juli Batlle i Arús i l'escriptor, periodista i fundador del *Diari de Sabadell*, en Pere Martí Peydró, entre d'altres.

L'enginyer Francesc Izard i Bas va ser un ferm defensor del progrés com a eina per a millorar la qualitat de la vida de les persones, enamorat de la seva ciutat: Sabadell. Un personatge a recordar.

160 anys

Mirant el futur

Enginyers
Industrials de Catalunya

Francesc Izard i Bas (1872-1957), enginyer mecànic i hidràulic, polític i banquer

Jaume Barberà Canudas, enginyer tècnic i cronista de Sabadell

Manel Camps Bosser, periodista i escriptor

*Jordi Izard Granados, enginyer industrial**

Pròleg. El perquè d'una elecció

Creativitat, curiositat, observació, dedicació, empirisme, tècnica, ciència, recerca, assaig-error, reflexió, aprendre a aprendre, treball compartit, prouja, decisió, recerca de models preliminars, maquetes, tossuderia...

Tots aquests conceptes fa anys que són vigents si parlem d'enginyeria. Ara, potser, usem d'altres termes més "posh": learn by doing, startup, nínxols de negoci, empreudoria, cadena de valor, clúster, R+D+I.

Moltes d'aquestes expressions són pròpies de l'enginyeria, en el seu sentit més ampli. La paraula "enginy" té un origen molt antic. En última instància, es deriva del llatí "Ingenium", que significa "capacitat innata, sobretot en capacitat mental, de la que en deriva una inventiva intel·ligent".

L'enginyeria identifica, compren, analitza i avalua els requisits, les especificacions, les restriccions i els límits per concebre o dissenyar una o més propostes adients. Alguns dels criteris a tenir en compte són els recursos materials, humans, temporals i econòmics disponibles; les limitacions físiques, tècniques, legals, ètiques, socials, polítiques i ambientals; la viabilitat tècnica, social, ambiental i econòmica; la sostenibilitat social, ambiental i econòmica; els futurs manteni-

ments i desmantellaments; les possibles futures modificacions, reduccions i addicions; les relacions amb altres projectes, productes, sistemes i organitzacions; els factors humans, històrics i culturals; els usuaris, entesos com a totes les persones que s'hi relacionen, des de la concepció fins al desmantellament, passant pels anomenats usuaris finals; el cicle de vida; l'impacte ambiental, polític, cultural i social; la recuperació, la revalorització, l'ús i el tractament dels residus; el benefici social; l'ergonomia; la logística, l'embalatge i la traçabilitat; la qualitat, la producció; l'estètica; la funcionalitat; la seguretat; la normativa; criteris comercials i de màrqueting; i molts altres.

Després de la recerca, l'estudi i l'anàlisi, es creen o inventen propostes de projectes que en general no maximitzen ni minimitzen una sola variable sinó que compleixen tots els requisits en un punt, el del «criteri de l'enginyer», que ho considera òptim en el seu conjunt.

A l'enginyeria cal el diàleg, l'escolta, la comprensió i l'empatia amb tots els usuaris, implicats i afectats. Sempre calen reunions i negociacions amb els proveïdors, col·laboradors i clients, amb els diferents actors i diversos departaments d'una organització. Calen harmonitzar diverses disciplines, a voltes

* Jordi Izard Granados, besnét de Francesc Izard Bas, va formular la proposta de dedicar un número d'aquesta col·lecció al seu besavi, i ha aportat la major part de la documentació utilitzada a la redacció. És l'autor del pròleg. Manel Camps Bosser ha redactat l'apartat relatiu al Banc de Sabadell. Tots els altres apartats han estat redactats per Jaume Barberà Canudas

amb interessos i prioritats diferents, i sovint alguns oposats entre ells.

L'enginyeria utilitza el coneixement de la ciència i les matemàtiques, la tecnologia, la tècnica, la creativitat i l'enginy, el "savoir faire", la intuïció, la pràctica, l'assaig i error, la comunicació i l'experiència apropiada per a trobar els millors procediments, mètodes, processos, productes o requisits i circumstàncies "a la carta" en cada cas, personals, específics i concrets.

Si hi ha múltiples opcions, s'avaluen sobre la base de les seves qualitats i es tria la que s'estima més adient, o bé dues o tres opcions diferents, explicant-les, perquè el client esculli la que més li convé o agrada. Per la seva naturalesa creativa, en general hi ha tantes solucions bones, i fins i tot òptimes, com enginyers. Mai no hi ha una solució única i el fet que n'hi hagi diverses no implica que unes siguin millor que d'altres. Sovint la valoració és subjectiva i està relacionada amb el diàleg i la confiança. (<https://ca.wikipedia.org/wiki/Enginyeria>)

En definitiva, tal com André Grelon atribuï unes paraules al President de la Societat Francesa d'Enginyeria Civil, "l'Enginyeria contribueix al benestar de la humanitat" (*Quaderns d'Història de l'Enginyeria*, 1999, Volum III, ETSEIB, p. 90).

En aquest entorn podem inscriure la febril activitat de l'enginyer Francesc Izard i Bas. La seva extensa labor en molts àmbits diferents es mogueren principalment en tres inquietuds, o motors: la ciutat de Sabadell, la innovació i el progrés.

Com a mostra cal mencionar que va participar en la construcció de la caserna de Guàrdia Civil (1910), participà en la Fundació Bosch i Cardellach, en el Banc Sabadell, en l'Escola Industrial, en la Companyia d'aigües de Sabadell (CASSA), i també definí el projecte de Torre de l'aigua i del Tren de Sarrià (actualment FFGC), quan es distingí per la ferma proposta que defensava perquè el tren arribés a la Rambla, el centre de la ciutat. El 1909 entrà com a regidor a l'ajuntament des d'on desenvolupà nombroses i enginyoses

accions per resoldre l'abastament d'aigua a Sabadell, amb moltes dificultats des de feia temps. Fou autor de múltiples instal·lacions industrials (la modèlica indústria Prat Carol i Cia, l'Electricitat-avui Fira de Sabadell) i nombroses xemeneies de diverses indústries. Fou un precursor del lliurament d'empreses "claus en mà" (edificis, instal·lacions i maquinària). Es desplaçà a nombrosos països europeus per conèixer les innovacions que s'hi implantaven per, posteriorment, aplicar-les als seus projectes. Dirigí l'empresa metal·lúrgica familiar "Sucedores de Bas, S. A."

Les seves activitats i projectes tingueren molt de relleu, fins al punt que l'11 de juny de 1915, la Comissió de Foment de l'ajuntament va decidir donar el seu nom a un carrer a prop de la Torre de l'Aigua, quan Francesc Izard i Bas solament comptava amb 43 anys, un fet poc habitual en el nomenclàtor. L'obra d'aquesta torre, va començar el 1916 i es va acabar el 1918. Va ser planificada per l'enginyer Francesc Izard, dissenyada per l'arquitecte Lluís Homs i Moncusí, i dirigida per l'arquitecte Josep Renom.

Ens trobem davant d'un enginyer que va participar en una gran varietat d'iniciatives i projectes. Podríem qualificar-lo com a un "tècnic total", que també va col·laborar amb altres emprenedors rellevants com fou en Ferran Casablanca.

En definitiva, una referència que, malgrat que han transcorregut molts anys, considerem que forma part amb tot el crèdit dels "Enginyers Il·lustres".

Esperem que aquestes notes biogràfiques interessin a tècnics, historiadors i públic en general, perquè Francesc Izard Bas va conformar de forma significativa el progrés de Sabadell.

1.- Manyans i enginyers. Origen del Ram del Metall a Sabadell

1.1.- Enginyers i manyans

Enginyer, que ve d'enginy, i manyà, que ve de manya, són mots que identifiquen dues activitats que juntes o per separat, però en bona col·laboració, van aconseguir situar la indústria catalana, en especial la del Metall, en una posició de lideratge. L'enginy i la manya, tot i representar dues capacitats diferents, sovint coincideixen en un mateix significat; mentre en català diem "val més enginy que força", en castellà es diu "más vale maña que fuerza".

Mentre l'enginy identifica un esperit d'invenció o habilitat per trobar els mitjans d'aconseguir alguna cosa, la manya és la disposició de fer les coses ben fetes i amb molta facilitat a més de trobar solucions senzilles. Pel que fa a la indústria del Metall en general i a la construcció de maquinària en particular, l'enginy i la manya han anat sempre agafades del braç i en bona predisposició.

A Sabadell, per exemple, els enginyers i els manyans han tingut gran influència en el desenvolupament industrial i econòmic de la ciutat, on el gran impuls de la indústria tèxtil va propiciar l'aparició del ram del Metall, que ha estat model de reconversió i adaptació als canvis tecnològics al llarg dels temps. A Sabadell s'ha donat la circumstància que els primers professionals de l'enginyeria també gaudien de la condició de manyans; com és el cas del senyor Francesc Izard i Bas, enginyer de sòlida formació acadèmica i manyà de grans coneixements i experiència.

Hom defineix l'enginyeria com el conjunt de coneixements científics i tècnics encaminats a la construcció de màquines, a l'aprofitament dels recursos de la natura i la realització d'obres. Els enginyers són professionals que projecten, inventen, dissenyen, analitzen, construeixen i assagen màquines, sistemes complexos, estructures, aparells i materials per complir amb objectius i requisits funcionals, tot tenint en compte les

limitacions imposades per la viabilitat, la regulació, la seguretat i el cost. En l'enginyeria s'aplica el que ensenya la ciència.

Pel que fa als manyans, encara que els diccionaris els remetin a construir i adobar panys i claus per portes o bastir reixes per balcons, la realitat ha estat una altra, almenys a Sabadell i la seva àrea d'influència, on la seva labor a l'hora de construir, modificar, transformar i reparar maquinària de tota mena ha estat determinant pel desenvolupament de la indústria del metall de la zona. De fet, però, és cert que abans de dedicar-se a la construcció de maquinària, l'ocupació dels primers manyans era, entre d'altres activitats, la fabricació de panys per a portes.

A partir de mitjans de segle XIX la naixent indústria tèxtil va afavorir a Sabadell l'aparició de manyans, que si bé no tenien massa mitjans, sí que disposaven de molt talent. Manyans com Francesc Duran i Cañameras que el 1876 va construir el primer teler sabadellenc, o Ramon Bacià i Miret, que el 1879 va construir la primera tondosa horitzontal, ambdós premiats a l'Exposició Universal de Barcelona del 1888 per les seves novetats en maquinària tèxtil. També en Francesc Bas i Tarré que s'havia establert l'any 1843 i el 1868 va construir la primera màquina de vapor fabricada a Sabadell per moure la maquinària del seu taller. En la fabricació hi va participar el jove manyà Arnau Izard i Massagué (pare de Francesc Izard i Bas)

La indústria sabadellenca es va nodrir, entre finals del segle XIX i la primera meitat del XX, d'enginyers formats a l'Escola d'Enginyeria Industrial de Barcelona. Va ser una època en que la transformació industrial de Sabadell va marcar un creixement màxim, tant en el sector tèxtil, com en el metal·lúrgic.

Un Reial Decret de 1850 establia la primera organització d'ensenyaments tècnics industrials, amb la creació de les Escoles Industrials d'ampliació a Barcelona, Vergara i Sevilla i una de Superior o Central a Madrid. Aleshores, i només per qüestions centralistes, per tal d'obtenir el títol s'havien de cursar els dos darrers anys a Madrid.

L'any 1851 es va fundar l'Escola Industrial Barcelonesa, que l'any 1857 va prendre el nom d'Escola Superior Industrial de Barcelona. A partir de l'any 1861 es van començar a expedir a Barcelona els títols d'Enginyer Industrial en les especialitats Mecànica i Química. L'any 1867 va desaparèixer l'escola Central de Madrid i durant trenta-dos anys, l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona va ser l'única a Espanya d'aquestes característiques.

A d'altres llocs segurament que també, però a Sabadell principalment, els primers enginyers industrials també tenien la condició de manyanys. En Narcís Nunell i Sala, el primer enginyer industrial de Sabadell, amb títol de l'any 1869, era titular d'un taller de construcció i reparació de maquinària que l'any 1896 va traspassar al també enginyer sabadellenc Manuel Folguera i Duran, titulat l'any 1890.

Amb característiques semblants destaca de forma ben clara la figura de Francesc Izard i Bas, enginyer industrial titulat l'any 1895 i manyà per influència familiar.

Un gran ajut pels enginyers eren els toms de l'*HÜTTE Manual del Ingeniero*. Quan no hi havia massa informació escrita —a part dels pocs llibres de text— tenia un gran valor pel bon desenvolupament de l'enginyeria. Des dels punts de vista tècnic i tecnològic. El contingut dels diversos capítols dels què constava l'*HÜTTE* hi havia tota mena d'informació interessant i necessària per als joves enginyers. L'any 1857 l'Acadèmia Hütte de Berlín va publicar la primera edició, en un tom de 580 pàgines que es va esgotar de seguida. A partir de llavors es varen anar ampliant i repetint les edicions i va anar creixent la seva extensió arreu, evolucionant amb el progrés industrial. Més tard ja no constituïa una modesta recopilació feta per estudiants laboriosos; era una veritable enciclopèdia de l'enginyer, amb una extensió de quatre volums, escrita per mestres i especialistes de cada matèria.

La traducció al castellà dels quatre toms del *Manual del Ingeniero*, va aparèixer l'any 1926 i anava a càrrec de Rafael

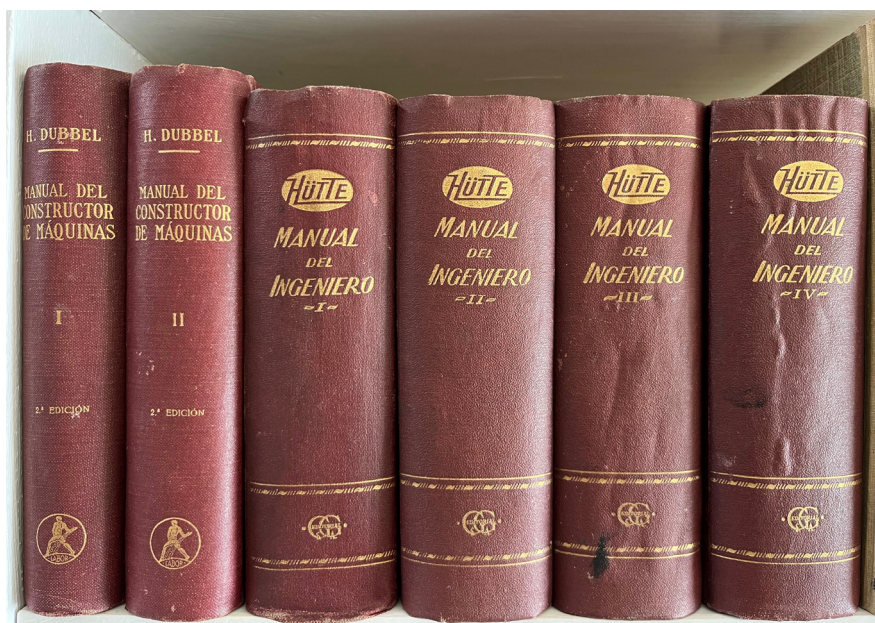

Fig. 1.- H. DUBBEL. Manual del Constructor de Máquinas. 2ª Edició. 1945. Editorial Labor HÜTTE. Manual del Ingeniero. 2ª Edició. 1962. Editorial Gustavo Gili

Hernández, soci de mèrit de l'Academia Hütte i ex cap dels tallers de la Maquinista Terrestre y Marítima, amb la col·laboració de l'enginyer Manuel Company.

Si l'HÜTTE anava destinat als enginyers, el DUBBEL era per els constructors de maquinària, és a dir, per als manyans. Els dos toms del *Manual del Constructor de Máquinas* de Heinrich Dubbel, proporcionaven els detallats coneixements bàsics i necessaris d'enginyeria mecànica aplicada a la construcció de maquinària.

El 1914 es va publicar la primera edició del llibre de butxaca per a enginyeria mecànica, editat per Heinrich Dubbel. Des d'aleshores, el DUBBEL ha estat l'obra estàndard dels enginyers i dels constructors en els seus estudis i carreres, amb un enfocament en "Enginyeria Mecànica General" i "Enginyeria de Processos i Sistemes". Aquesta obra de referència establerta amb caràcter estàndard consta de diferents parts és especialment convincent amb:

- Plans detallats de construcció.
- Taules i gràfics amb informació quantitativa.
- Mètode de càlcul.
- Una extensa bibliografia.

La traducció dels dos toms del *Manual del Constructor de Máquinas* va ser dirigida per Josep Serrat Bonastre, exdirector de la Maquinista Terrestre y Marítima i membre de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. La primera edició dels dos toms va ser publicada, també, l'any 1926. Amb anterioritat a aquest any, els enginyers havien de treballar amb l'edició alemanya i un diccionari d'alemany.

El fet de la seriosa implicació de directius de la Maquinista en la traducció al castellà de l'HÜTTE, publicat per Editorial Gustavo Gili, S. A. i del DUBBEL, publicat per Editorial Labor, S. A. indica, sens dubte, la influència i la posició capdavantera de la Maquinista Terrestre i Marítima i el seu paper de vaixell insígnia de la indústria del metall, d'aleshores, de Catalunya.

Fill i nét de manyans, Francesc Izard i Bas va aprendre l'ofici al taller de casa seva. Aquesta dualitat d'enginyer industrial de sòlida formació acadèmica i de manyà amb grans coneixements, fou la clau perquè les actuacions del senyor Paco Izard, així era conegut popularment, es comptessin per èxits. Ja durant el primer quart de segle XX disposava d'una àmplia cartera de clients en les diferents branques de la indústria, entre dels quals hi havia: Alsina Rodergas; Badia; Bastos; Boixader i Cía (Berga); Brutau; Edmundo Bebié;

B. Puiggrós (La Bauma i Premià); Casablanques Patents; Casablanques Manufacturas; Celler Cooperatiu de Ripollet; Escoda (Vilanova i la Geltrú); J. Espona; Antoni Estop (Matadepera); LESA; Fabra & Coats; Font (Ripollet); Fontanals i Suris (Sant Vicenç dels Horts); Gamell; Gorina i Valls; Guixà; L. Harmel; Llonch Cañomeras; Ferran; Filatures de l'Alt Llobregat; Manufacturas Carol, S. A.; Manufactures de la Pell; Marsal Pons; Mata i Pons; Montaner; Nubiola Perearnau; Puigmartí; Lanificio; Fco. Llonch; Llenceria Casa Macià; Mallofré; Can Marcet; Salvador Marsal Pons (Vallbona i Voltregà); Massagué; Mina d'Aigües de Sabadell; Molí d'en Torrella; Pericas Boixeda (Vic); Prat, Carol i Cía.; Puigmartí; Rocamora; Colònia Rosal (Olvan); Sampere (Ripoll); Serra Balet; Serra Feliu; Molí d'en Torrella; Ricard Viñas; Ignasi Vidal Germans; Vilafruns.

Però els projectes que li donaren més notorietat i renom foren, sens dubte:

la fàbrica cotonera de Manufacturas Carol, S. A.; les instal·lacions industrials de La Electricidad, S. A.; la pujada d'aigües del riu Ripoll i la Torre de l'Aigua i el túnel del tren elèctric fins al centre de Sabadell. Es podria assegurar que eren la seva carta de presentació.

2.- Carta de presentació

2.1.- Manufacturas Carol, S. A.

Els projectes que més il·lusionaven a Paco Izard eren els de concebre i planejar noves indústries. Des de ben jove ja n'havia projectat algunes, però sense cap mena de dubte l'encàrrec que més el va il·lusionar, i que després de realitzar-lo va donar-li més prestigi, va ser el que van fer-li l'any 1909. L'empresa cotonera Prat, Carol i Cia, que tenia fàbrica establerta a Ripoll i va decidir, després de l'assassinat d'un dels tres germans Carol, traslladar tota la maquinària i instal·lacions a Sabadell.

Tirem una mica enrere per conèixer com s'inicià la història de cal Carol i quin paper hi tingué en Francesc Izard i Bas. Josep Prat Lagarriga, nascut a Solsona l'any 1821, s'havia establert a Sabadell, l'any 1839, en una petita quadra del carrer de Sant Pau. Els seus teixits de cotó van gaudir de tal èxit que l'any 1844 ja s'exposaven a Barcelona. Al cap d'uns anys es va associar amb el seu gendre, el sabadellenc Josep Carol i Castells donant a l'empresa el

nom de Prat, Carol y Cia. La fàbrica es va modernitzar i ampliar i es va traslladar al carrer de Les Planes.

Passats els anys els fills de Josep Carol: Joan, Josep i Pere Carol Prat es van anar incorporant al negoci familiar i es van anar encarregant respectivament del tissatge, la filatura i la comercialització. L'any 1896 van muntar una fàbrica de filats i teixits de cotó a Ripoll, dirigida per Josep Carol i Prat, que el 1900 va registrar la marca Orillo Verde. Aquest nom obeïa a la vora de color verd dels laterals de les peces que fabricaven.

Un infaust i malaurat sinistre va canviar totalment el futur i l'esdevenir de l'empresa, després que l'any 1902, durant un episodi greu d'agitació social, en Josep Carol i Prat morís vilment assassinat. Derivat d'aquest fatídic incident, la família va decidir abandonar Ripoll per centrar-se en l'empresa de Sabadell. Maquinària, instal·lacions i la secció de teixits varen ser traslladades al Vapor de l'Infern, que llavors ja es coneixia popularment amb el nom de Cal Jepó per deformació del nom del segon fill, en Josep... Josepó... Jepó.

Fig. 2.-
Vapor de l'Infern.
Cal Jepó Vell. 1925.
Francesc Casañas.
AHS.

Però la fàbrica havia quedat petita. La filatura i seccions auxiliars no va ser possible encabir-les-hi. Aleshores els senyors Carol van decidir construir, per la filatura, un edifici de nova planta en una gran parcel·la de terreny de més de sis-cents-cinquanta mil pams quadrats situada a l'extrem nord del barri d'Hostafrancs, entre el torrent de la Riereta i els davallants de la Serra d'en Camaró, arran mateix de la feixa on hi havia els dipòsits de l'aigua de Terrassa. Amb anterioritat, el senyor Francesc Izard ja havia col·laborat i assessorat a l'empresa ripollenca en alguns problemes relatius a la central hidràulica, fet que va establir una bona amistat i confiança entre ell i els senyors Carol. D'aquí que la família concedí al seu "enginyer total" la redacció del projecte i l'execució de l'obra amb absoluta llibertat. Francesc Izard va decidir tot allò que es referia a la distribució interior de la planta i la introducció de totes les innovacions que cregués més convenientes. Algunes d'aquestes innovacions eren inèdites i, fins aquell moment, no s'havien adoptat mai a casa nostra.

A la filatura de cotó de Cal Carol, posada en marxa el 1911, els sabadellencs de seguida van batejar-la amb el sobrenom de cal Jepó Nou en oposició a cal Jepó del Vapor de l'Infern que van anomenar cal Jepó Vell. El senyor Paco, com així l'anomenaven, hi va aplicar tot el seu saber i coneixements. Hi aplicà les més recents tècniques i les experiències que havia recollit en els seus viatges. La nova fàbrica fou la seva obra mestra, que aquell moment tothom considerava la més perfecta de Catalunya. I com que els senyors Carol no confiaven massa en l'energia elèctrica, i també consideraven els problemes socials que es presentaven quan hi havia un tall de corrent, van creure convenient independitzar-se totalment del subministrament d'electricitat. A la nova fàbrica, s'hi va instal·lar una màquina de vapor del tipus semi-fixe, una Wolf de 350 cavalls de potència, vapor a 15 atmosferes de pressió i reescalfament del vapor fins 400 o 450 graus. Tothom, enginyers i arquitectes, en primer lloc, elogiaven la nova fàbrica de cal Jepó Nou i a l'enginyer que l'havia projectat, i va ser el model que, a

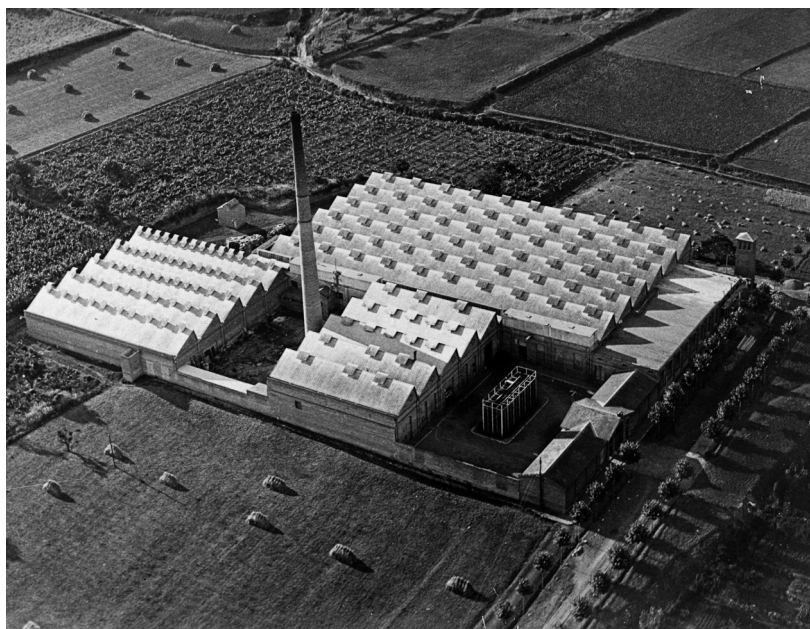

Fig. 3.-
Manufacturas Carol,
S. A. Cal Jepó Nou.
1916. AHS.

partir de la seva posada en funcionament, proposaven de visitar, curs rere curs, els catèdràtics de les Escoles Superiors d'Enginyers als alumnes de les assignatures de projectes i càlculs d'estructures. Durant molts anys —fins més enllà i tot de l'acabament de la guerra civil 1936/39— era obligat que els alumnes d'aquestes Escoles Superiors visitessin la filatura de Manufactures Carol, S. A., visites sempre acompanyades i dirigides pel mateix senyor Izard.

La filatura de cal Jepó Nou era construïda sobre una parcel·la de terreny totalment pla. Malgrat la seva grandària no hi havia ni un sol graó ni cap escaleró. La disposició i planteig de les seccions era d'allò més senzill. L'edifici podia ampliar-se sempre que fos convenient sense necessitat d'alterar per res la disposició inicial. Així fou com tres anys més tard es va construir la nau destinada al tint. Tenia la teulada en dent de serra —era la primera que es va construir al nostre país— mirant al nord, però derivant uns tres graus i mig vers l'est a fi d'evitar totalment que a l'estiu el sol hi penetrés per la porta d'entrada. Les dents de serra eren de fusta i amb aïllament per entaulat de fusta. Quan es construeix la nau del tint les dents ja es fan de formigó. Les canals de recollida d'aigua de la teulada eren de ferro colat i prou amples perquè pogués caminar-hi còmodament una persona. L'eix mestre era accionat des de la màquina de vapor per una ampla corretja. Des d'aquest eix principal, que accionava directament la meitat aproximadament de les màquines que constituïen la filatura, en derivaven un parell d'eixos més que completaven tot l'entramat necessari que no podia ser més senzill. Els diversos trams que formaven l'embarrat eren units per manxons de boixes còniques en lloc de plats, com era habitual llavors.

Va ser també la primera fàbrica tèxtil del nostre país on es va fer una eficient instal·lació de condicionament de l'ambient amb renovació, a raó de 7 o 8 vegades per hora, de tot el volum de l'aire. Els grans

conductes subterranis que conduïen l'aire condicionat, no complien pas amb les idees fonamentals de l'aerodinàmica, però a desgrat d'aquest desconeixement la instal·lació era absolutament eficaç. Cal Jepó Nou va ser també la primera gran empresa on els obrers van disposar de vestuaris separats per sexes, on cadascú disposava d'un armari individual per deixar la roba de treball o de carrer. En cas d'accident, es disposava d'un local ben condicionat i proveït de tots els elements necessaris per a les primeres cures. A cal Jepó Nou es va donar per definitivament perfeccionada un tipus de bomba preparada per captar aigua de pous de nivell molt variable. A més de la de cal Jepó Nou se'n va instal·lar una altra a Can Cuadras en un pou de 160 metres de profunditat, que tenia deus molt febles, però que si es deixava de bombar el nivell de l'aigua arribava a pujar fins a 3 o 4 metres del brocal.

S'ha de fer esment a la bellesa que tenien totes les xemeneies projectades pel senyor Izard, però la de cal Jepó Nou, de 48 metres d'alçada les superava a totes. I per acabar aquestes novetats que oferia la fàbrica de filats de Manufactures Carol S. A., fem esment a la part central de la façana que mostrava un bell estil modernista. Quan va enderrocar-se tota la fàbrica, va deixar-se aquesta part modernista amb l'intent de poder-la acoblar el seu dia a una nova construcció.

Totes les instal·lacions que van seguir després de la de cal Carol exhibiren un nou i molt eficient estil de projectar que donava a les noves instal·lacions un modern i simple estil, més seguretat, de funcionament perfecte, d'acusada distribució i amb un cost de manteniment mínim.

Fig. 4.-
Interior
Manufactures Carol
S. A. 1917. Francesc
Casañas. AHS.

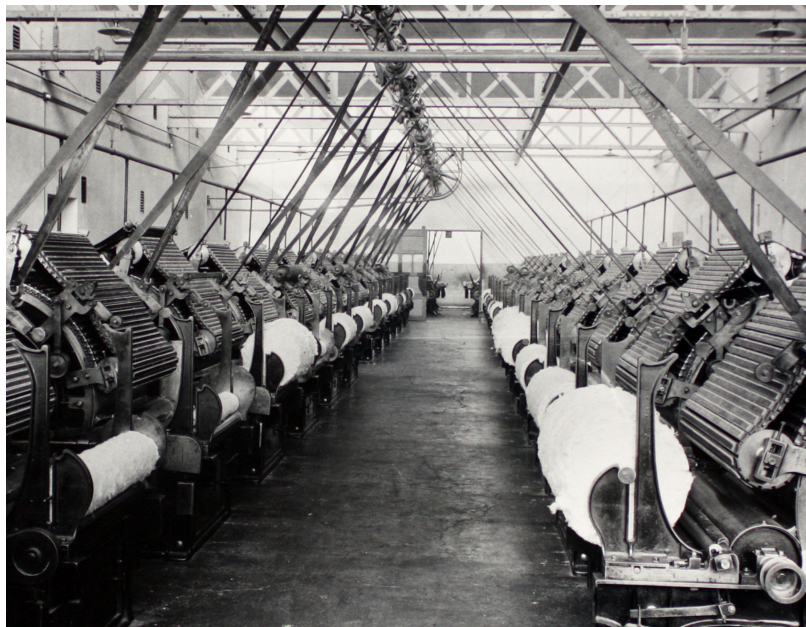

Fig. 5.-
Ampliació de Jepó-
Carol S. A. - 1953 -
Arxiu fotogràfic UES

2.2.- La Electricidad, S. A. (LESA)

Cal dir, però, que el primer projecte per a la construcció d'una nau industrial que li coneixem correspon a la sol·licitud d'un permís d'obres signat l'any 1896, destinat a la construcció d'un "quarto de calderes" —emprem l'argot sabadellenc— per a l'empresa Successors de Bonaventura Brutau, S. A. de Sabadell.

Era també en aquest tombant de segle que l'electricitat començava a revolucionar —encara que tímidament— els diversos sistemes de força motriu i l'enllumenat. En aquells anys l'energia elèctrica era produïda per petites centrals destinades a les mateixes empreses. Algunes eren més importants com la de Joan Brujas que funcionava des de 1885 en la seva fàbrica de la Plaça del Gas i que era coneguda popularment per "les premses de ca la Gràcia". Tres anys després el mateix Joan Brujas en bastirà una de més important a l'altra banda de la mateixa plaça que li permeté subministrar corrent continu a alguns veïns no massa llunyans, fins i tot a

l'Ajuntament i al Casino. A finals de segle es posà en funcionament la fàbrica de gas "La Catalana" coneguda com el Gas Vell. En Joan Brujas, bon emprenedor, requereí els coneixements de dos tècnics de la casa Breguet, francesa, i constitueix una societat que s'anomena "Brujas, Frène i Agazi" dedicada a la construcció i reparació de motors de gas, dinamos i motors elèctrics. Ben aviat l'empresa canvià el seu nom pel de La Electricidad S. A, i que a Sabadell tothom anomenarà amb el sobrenom de "Ca la Gràcia". Comptant amb més mitjans tècnics i econòmics i la col·laboració tècnica del senyor Izard, va dedicar-se a la construcció de tota mena de màquines i instal·lacions elèctriques de les més diverses potències.

Francesc Izard fou també client de Brujas perquè instal·larà motors i bombes fabricats en aquesta indústria en fàbriques de clients propis, com també per altres necessitats sorgides en el seu període de regidor municipal.

L'any 1911 es va constituir La Electricidad, S. A. (LESA), per començar a fabricar mà-

Fig. 6.- La Electricidad, S. A.
Dècada 1920. AHS.

quines de corrent altern. El primer Consell d'Administració el presidia Jaume Brutau Manent, el director gerent era Emilio Frêne Monval, el vicepresident era Joan Brujas i Pelliser i el secretari Gabriel Casals Pena. En tota l'etapa LESA, el principal accionista fou la família Brutau. Familiars de la què sempre van ocupar els càrrecs de la presidència del Consell d'Administració o de la direcció i gerència. De vegades ambdós càrrecs.

Els Brutau eren dels primers clients d'Izard, ja que el 1896, amb data del 23 de novembre, va demanar permís municipal per a instal·lar unes calderes a la fàbrica Brutau de Sabadell.

L'any 1912, el Sr. Brutau va comprar al paratge anomenat "plana de l'Ametller", 8.387 m² de terreny, al Sr. Josep Badia Capdevila (que anys a venir seria el consogre de Francesc Izard i Bas) i a la família Turull Comadran, on s'edificaria la primera nau projectada per Francesc Izard, i que al frontispici lluiria la data 1916, de la seva construcció. Moltes de les peces que el Sr. Izard

treballava al seu taller per als seus clients, foren emmotllades i foses a la foneria situada en aquesta nau.

El 1918, La Electricidad S. A. va obtenir permís municipal per instal·lar una tanca que impedís l'accés des del carrer Tope-te, actual Alfons Sala, al pati de la fàbrica, sense passar per la porteria. Temps després (1942) el Sr. Brutau va encomanar una nova nau, que es començà a projectar immediatament. Però a l'oficina Izard en aquells temps hi havia molta feina. A fi d'agafar el ritme que volia el Sr. Brutau, Francesc Izard va demanar al seu client una col·laboració. El S. Brutau va cedir un delineant que va esdevenir a la llarga la seva mà dreta de Francesc Izard, no només per a aquesta obra, sinó per a moltes altres. Si bé no s'ha tingut accés a l'arxiu de la fàbrica i a l'oficina Izard, en vendre's la instal·lació l'any 1975, hi ha constància del detall amb què feia els esborranys perquè els delineants en fessin uns "plànols" magistrals. I perquè no hi hagués possibilitat de malentesos, es va fer dur (per una filla que anava a Suïssa

Fig. 7.- La Electricidad, S. A. Dones bobinant motors. 1937. AHS.

tot sovint) tres cintes mètriques metàl·liques d'una marca concreta: una per al constructor de l'obra, una altra per la fàbrica de les armadures metàl·liques, i una tercera per a ell amb la que sobre l'obra podria fer les seves pròpies verificacions. I quan feia visita d'obra, volia necessàriament un planell acabat de sortir de la màquina de fer còpies. Si per les qüestions que fossin calia esmenar el dibuix, es traçava la modificació sobre l'exemplar amb què es treballava, i a la visita següent, calia que hi hagués una còpia nova, evidentment esmenada. Una vegada que n'hi varen presentar una que tenia uns traços de llapis que l'encarregat havia fet per al paleta, el va estripar i va interrompre la visita perquè no n'hi havia cap de net. Cal tenir present, que en aquells temps, anys 40, no es disposava dels mitjans tecnològics coneguts en la majoria dels països europeus, perquè aquí estàvem aïllats, i calia enginyar-se-les. La visita a les obres, fou una constant en la seva etapa dels anys 40 i 50. En aquesta obra, hi va esmerçar el millor dels seus coneixements tècnics, amb visió a llarg

termini en tots els aspectes. No solament constructius, sinó també amb les condicions més avançades de l'ambient de treball i tot el que anys a venir seran les normes d'higiene i seguretat al treball. Es pot dir que fou un anticipat. Així ho varen manifestar, segons explica el que fou el seu ajudant, uns americans que vingueren a visitar la fàbrica. Potser per això cap de les multinacionals que posteriorment en va tenir la propietat, hagués vist la necessitat de fer-hi reformes fins més enllà de 50 anys d'haver iniciat la construcció.

En el transcurs dels anys La Electricidad, S. A. va anar variant el seu nom a mesura que canviava l'accionariat, així successivament, el nom fou:

La Electricidad, S. A. (1911-1962); Oerlikon Eléctrica, S. A. (1962-1968); Brown Boveri Oerlikon, S. A. (1968-1973); Brown Boveri de España (1973-1986); CADEMESA (1986-1989); Asea Brown Boveri (1990-1996) i ABB Generación División Fabricación Este (1996-1998).

Fig. 8.- La Electricidad, S. A. 1964. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

2.3.- Pujada de l'aigua a Sabadell. La Torre de l'Aigua

El senyor Izard era un fervent enamorat de la seva ciutat. Participava activament en diverses activitats i actuacions, però mai hi havia fet ostentós lluïment. Coneixia sobradament els greus problemes de creixement de la ciutat i quan per algun d'ells li demanaven consell, abans d'emetre'l, l'analitzava des de tots els punts de vista, especialment amb visió de futur. Sempre aportava les seves solucions sostenint-les amb ben estudiades argumentacions socials, tècniques i econòmiques. Recordem que era de caràcter dur i que no es doblegava mai per cap fet o proposta que ell no veiés amb tota claredat. Aquest va ser el motiu que en diverses actuacions i problemes reeixís sempre i captivés l'amistat i el reconeixement de tothom. Així fou que, un dia, la ciutat va reconèixer-li els seus mèrits i les seves actuacions posant el seu nom a un carrer de la ciutat. Fet ben insòlit perquè s'esdevingué en vida de Francesc Izard. Carrer, tanmateix, ben desconegut per a molts sabadellencs perquè és solitari i sense habitatges en tota la seva llargada. Des dels primers anys del segle XX al senyor Izard li preocupava el problema de la manca d'aigua que des de temps immemorials patia la ciutat. Sabadell creixia dia a dia tant en nombre d'habitants com d'indústries. Ja llavors Izard era conseller tècnic de les dues empreses que proveïen d'aigua a la ciutat i sabia que anaven trampejant el problema de l'escassetat amb solucions sempre insegures. La Societat de Propietarios de la Mina de Aguas de Sabadell –anomenada popularment de l'aigua de Ribatallada– recollia i conduïa l'aigua des d'aquest paratge fins als dipòsits clarificadors del carrer de Vilarrúbias. En els seus inicis s'havia compromès a subministrar 10 plomes d'aigua (20.000 litres en 24 hores) a cada 150 famílies. Des-

prés l'Ajuntament li demanà 30 plomes més per a tres fonts públiques de tres aixetes cadascuna. Quan hi havia molta sequera es feia ús de l'aigua de Can Borguñó. L'any 1901 es van fer obres per allargar les mines de Ribatallada en direcció a Can Salas i amb intenció de fer-les arribar fins al subalvi del Torrent de Gotelles. Pocs anys després entre les exigències de l'Ajuntament i les dels usuaris, l'empresa va posar de manifest que les instal·lacions s'havien fet velles i que la seva renovació i les millores en les mines tindrien un cost molt elevat i caldria apujar el preu de l'aigua. D'aquí que aviat caldria pensar si la propietat d'aquesta aigua hauria de passar a una empresa pública.

L'altra font de proveïment procedia, per conducte subterrani, des del subalvi de la Riera del Palau de Terrassa, que més enllà va ser coberta i convertida en la Rambla d'aquesta ciutat. Els sabadellencs coneixien aquest subministrament com "l'aigua de Terrassa". Els drets de captació eren concedits des de 1825 a un tal Viñals que després va traspasar-los a Andreu Marí i Valls que va constituir a Sabadell la societat Marí i Companyia. La construcció de les mines i conduccions fins a Sabadell van durar molts anys degut a l'oposició dels terrassencs. Oposició que fins i tot provocà amenaces de mort. Finalment, va ser vençuda i les aigües de Terrassa van arribar al dipòsit de la Serra d'en Camaró d'una capacitat de 7.500 metres cúbics. El cabal va tractar d'augmentar-se el 1897 arrendant un pou de can Torrella, on hi havia instal·lada una màquina de vapor que a la vegada elevava tot el cabal fins a la mina Marí.

En aquell començament de segle aquestes mines donaven, amb fortes fluctuacions, unes tres-centes plomes la de Terrassa, cent cinquanta una mina feta a can Viver i sis-centes el pou de Can Torrella. Sovint es produïen discussions

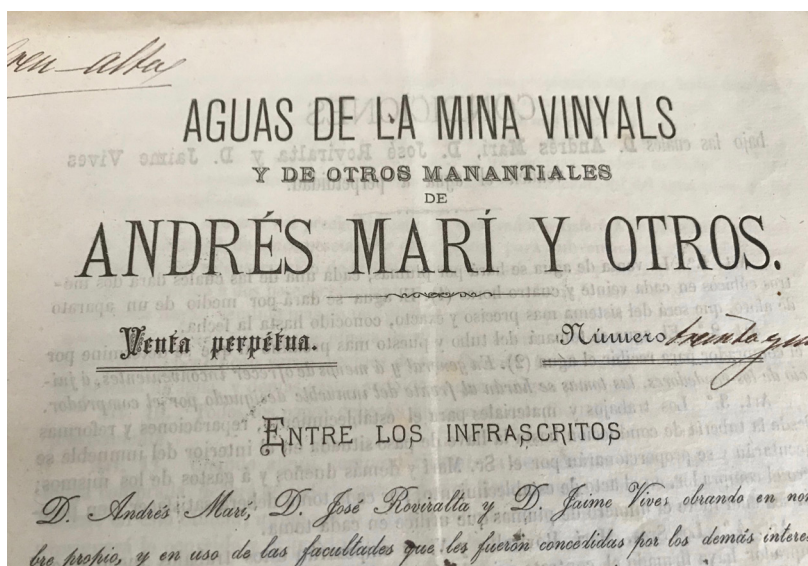

Fig. 9.- Contracte aigua Mina Vinyals.

entre la Societat Marí i Cia i l'Associació de Compradors de Plomes d'Aigua, discussions que no van cessar fins que aquests van adquirir la total propietat de les aigües. Els successors dels senyors Marí i Vives, conjuntament amb els senyors Izard, Viver i Amat van constituir el 1903 una societat anònima amb un capital d'un milió de pessetes que va nomenar-se "Compañía de Aguas para el abastecimiento de Sabadell". L'esdevenidor d'aquesta societat no era pas gens prometedor. Anys després el conjunt d'aigua captada no assolía més que unes 250 plomes en temps de sequera i amb tendència a disminuir.

Dels anys que van des de finals de segle XIX fins la primera desena del XX moltes idees, projectes i ofertes es van posar de manifest per millorar al cabal d'aigua que la ciutat necessitava. Es va obrir novament el pou del Pedregar, es va enfondir el de l'Ajuntament, es van fer, sense èxit, gestions per a fer una captació a la finca de Can Puiggener, hi va haver una oferta d'aigua des de Can Moragas, dels germans Casalí, propi-

etaris de la mina d'en Casalí i temporalment se'ls van acceptar 150 plomes amb destí als safarejos públics. Es van fer gestions per conduir fins a Sabadell aigua del riu Noguera Pallaresa aprofitant l'estudi que es feia per Barcelona. Es va desestimar l'oferiment de poder captar mil plomes a la Plana de Can Oriac i encara el 1907 es va enfondir novament el pou de la Casa de la Vila. Moltes d'aquestes ofertes eren inacceptables per massa elevades i altres perquè oferien massa dificultats. L'any 1917 a Ribatallada s'hi va construir un petit pantà amb la finalitat de mantenir sempre una reserva.

El senyor Paco era sobradament conegedor de l'escassetat d'aigua que patia la ciutat i de les dificultats que afeixugaven les dues empreses subministradores. Estava convençut que el que calia, i amb urgència, era anar de cara al plantejament d'una solució definitiva, o almenys trobar una sortida temporal efectiva i de prou durada perquè hi hagués temps per aconseguir la definitiva. S'escriu en veure l'augment cons-

tant de la població —Sabadell tenia en aquells anys uns 24.000 habitants— i el de la indústria. I pensava en el dispendi que representaven la quantitat de pous que els particulars i les indústries anaven perforant pel seu compte. Pous que segons comentava el senyor Izard en un escrit “extreien aigües infectes del subsol”. Aigües que lentament fan minvar les deus de tots els altres pous, principalment els industrials.

El senyor Izard, que sapiguem, no havia mostrat mai, almenys fins llavors, cap intenció ni afany de significar-se políticament. No sabem per quins motius o si per pressions dels seus amics immersos en el politiqueig local, l'any 1909 va ser proposat per la candidatura de dretes que formaven la Lliga Regionalista i els Tradicionalistes, i va sortir elegit regidor. Els primers dos anys va manar una coalició d'esquerres, i el senyor Izard formà part de la minoria opositora. Dos anys després, en unes noves eleccions parcials van guanyar les dretes i el senyor Paco va ser nomenat tercer Tinent d'Alcalde i, atesa la seva professió el van nomenar president de la Comissió de Foment de la que també formaven part altres tres sabadellencs de reconegut prestigi: els senyors Ferran Casabancas, Francesc Mutllor i Ramon Miserachs. Amb aquest equip a Foment havia arribat l'hora de la feina. El senyor Izard, decidit, sense pensar-s'hi ni poc ni gaire, i prescindint de gestions presupostàries es llançà, com si fos una obra patrocinada personalment per ell, a resoldre el problema de la manca d'aigua, amb total coneixement. Tot i ser conscient que si aconseguia captar-ne, solament resoldria el problema per uns quants anys.

Malgrat que l'empresa era arriscada i que, quan es faria pública li portaria molts mals de cap, va decidir tirar pel dret el projecte amb la seguretat que amb el temps s'anirien aplanant tots

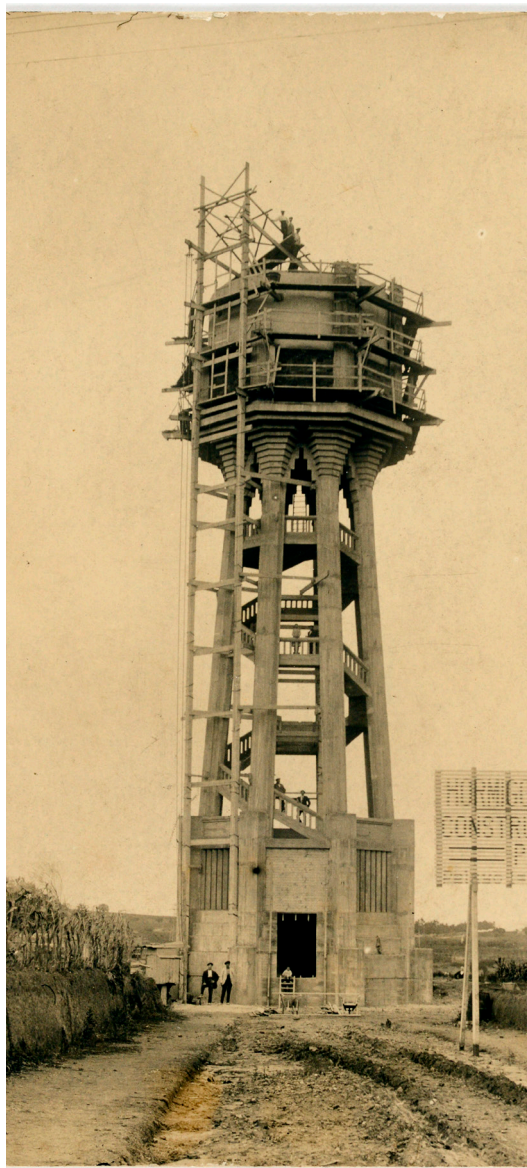
els camins. El projecte contemplava la captació de les aigües del subsol del riu Ripoll, elevar-les fins al Parc Taulí i fer-les arribar als clarificadors del carrer de Vilarrúbias, cantonada amb el carrer Convent, propietat de la companyia de l'aigua de Ribatallada. Ja llavors preveia que més endavant caldria elevar-les a una torre-dipòsit a fi de donar-hi més pressió i conduir-les per xarxa de canonades independent, propietat de l'Ajuntament. El dia 7 de desembre de 1912 el Consistori aprovà la compra d'una peça de terra a peu del riu Ripoll a l'extrem de migdia del paratge conegut per la Clota. La compra es justificà per la necessitat de fer estudis geològics. Immediatament, es començà la perforació d'un pou i s'hi instal·là una electrobomba de 40 cavalls per extreure l'aigua que dificultava l'excavació de les mines.

Al cap d'un parell de mesos d'haver-se iniciat l'obra comencen a arribar a la Casa de la Vila serioses i amenaçadores denúncies de l'Ajuntament de Barcelona, Societat d'Aigües de Barcelona, Séquia Condal, Lliga de Defensa de les Aigües del riu Ripoll i de particulars i propietaris afectats. Les obres estaven ja molt avançades i a instància del regidor de Foment es van anar contestant totes i cada una de les denúncies amb uns raonaments certament puerils. Deien que els pous i les mines eren per cercar “piedras, tierras y fósiles, y no agua”, però que havent-ne trobat una certa quantitat i per tal de fer front a la sequera d'aquell any i de l'anterior, presentaven una sol·licitud de concessió provisional per extreure 1.400 metres cúbics diaris —700 plomes— del subalvi del riu.

Fent cas omís d'amenaçes i de plets el projecte va seguir endavant. El desembre de 1913 les aigües del Ripoll ja van dollejar el repartidor del carrer de Vilarrúbias. Mentre es feien les obres encara no havia recaigut cap resolució a

la demanda de concessió que l'Ajuntament havia fet, però per fi, tot arriba en el món de l'Administració. El juliol del 1916 es van rebre sengles comunicats del Govern Civil. Un d'ells denegava l'autorització temporal de captar aigua del riu i l'altre manava paraitzar les obres i tancar i segellar la caseta de les bombes. El senyor Izard com que l'obra estava pràcticament acabada, i prestava un servei inqüestionable a la ciutat no es va desanimar. Amb gestions personals i oficials, reforçades per un document signat per la major part de les entitats sabadellenques, avalat per documents expedits per la Junta de Sanitat local, i amb el suport del cop d'efecte que va produir una manifestació popular, es va evitar que aquestes prohibicions fossin efectives, encara que l'autorització definitiva no es va aconseguir fins al 1919. L'any 1920 aquest pou aportava a la ciutat un cabal d'entre 600 i 800 plomes (1,2 a 1,6 milions de litres en 24 hores). Aquesta captació més les de les altres dues empreses subministradores abastien des de 1916 una població que llavors ja assolía els 32.000 habitants. En aquests anys i amb l'assessorament del senyor Izard es va construir la Torre de l'Aigua segons projecte de l'arquitecte Lluís Homs, especialitzat, ja llavors, en construccions de formigó armat. Cal dir, però, que el disseny adjudicat va ser modificat per l'arquitecte municipal Josep Renom, gràcies al que se li donà una elegància i esveltesa d'estil modernista que, fins avui, ha captivat tohom. La torre es va coronar el 1918 i es va inaugurar a l'agost per la Festa Major. La inversió fou de 104.422,70 pessetes. La torre té una alçada fins al fons del dipòsit de 25 metres i una capacitat de 300 metres cúbics. En aquells anys tothom —arquitectes i enginyers inclosos— posaven en dubte si el formigó era material prou adient per a construir obres i estructures d'una certa bellesa i estèticament

Fig. 10.- La Torre de l'Aigua en construcció. 1917. AHS.

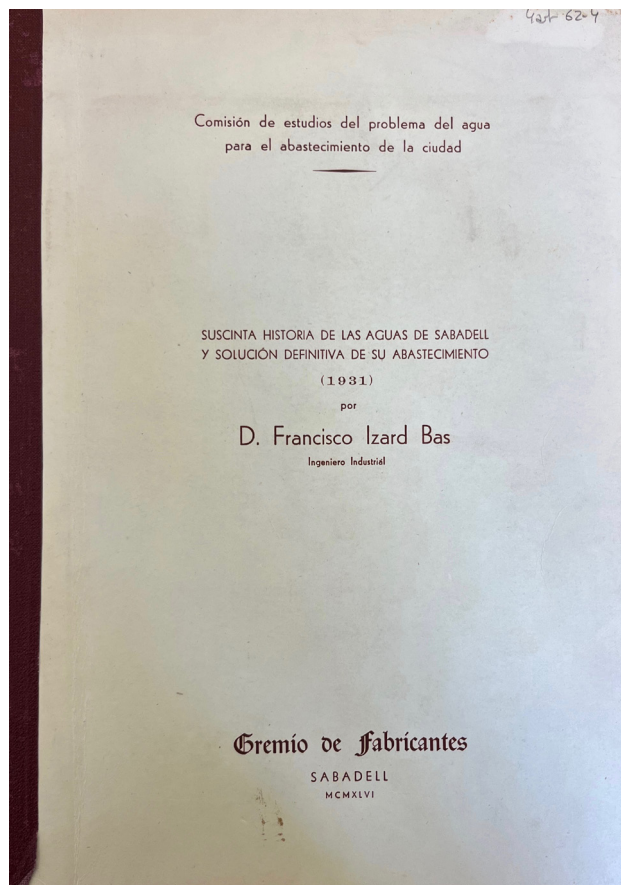

Fig. 11.- Suscinta historia de las aguas de Sabadell... Edició 1946.

acceptables. La Torre de l'Aigua de Sabadell va demostrar palesament que les reserves i dubtes eren totalment desestimables. L'obra un cop enllestida va captivar l'atenció de tothom pel seu airós perfil i per la lleugeresa volumètrica que mostrava. La seva silueta va esdevenir element imprescindible i emblemàtic, ben visible en el llarg relleu de la ciutat.

En aquells anys eren tres les empreses proveïdores d'aigua a la ciutat. De les dues més antigues —la de Terrassa i la de Ribatallada— feia anys que n'era assessor el senyor Izard, mentre que de la tercera, la de baix el riu, propietat de l'Ajuntament n'era, emprant llenguatge col·loquial, el pare de la criatura. Aquesta situació implicava la necessitat de tres trams de canonades distribuïdores,

amb els consegüents inconvenients. Tot i que el problema semblava resolt per uns anys, el senyor Paco Izard seguia pensant en la necessitat de la unió de les tres empreses en una de sola, però que la solució de futur, la definitiva havia d'assolir-se per altres viaranyes.

L'any 1931, es va crear a instància del senyor Francesc Izard una "Comisión de Estudios del problema del agua para el abastecimiento de la Ciudad", comissió que va encarregar al mateix senyor Izard la redacció d'un document que estudiés en profunditat i proposés la solució definitiva, tants anys cercada i mai plenament assolida. L'estudi que redacta el titula "Sucinta historia de las aguas de Sabadell y solución definitiva de su abastecimiento".

Era, com podia preveure's, redactat amb un cúmul de raonaments tècnics i econòmics totalment incontrovertibles. S'afirmava rotundament i terminant, amb molts anys d'avançada, que el que calia era anar a buscar l'aigua allà on n'hi havia en abundància i proposà dues solucions: o captar-la de la conca del riu Besòs o de la del Llobregat, tot i reconèixer que les aigües d'aquestes dues conques la tenien en concessió la Companyia d'Aigües de Barcelona. Vista la impossibilitat d'obtenir-ne una concessió, proposà una solució millor: unir els diversos subministraments al de Barcelona. En la Memòria hi escriu clarament quin és el seu pensament i que després de no poques vicissituds veurà realitzat anys després. Per refermar el seu criteri escriu: "La consideración inicial que ha conecrecionado nuestros criterios es la siguiente: en Barcelona nunca se ha preocupado su vecindario de la carestía del agua, pues a medida que ha ido aumentando la población ha tenido el agua necesaria. Desde hace 50 años, nunca se ha dado el caso, que continuamente se da en Sabadell de preguntarse antes de edificar una fábrica o una casa: ¿Y el agua qué?"

Més enllà segueix dient que el millor seria unir els nostres destins amb els de Barcelona, i fa esment de les gestions que duu a terme amb la Companyia d'Aigües de Barcelona sobre la conveniència que aquesta adquireixi les dues companyies privades, bo i deixant la captació municipal que amb canonades pròpies pugués continuar el servei del reg dels carrers, neteja de clavegueram, fonts públiques, safaretjos, servei d'extinció d'incendis, etc. Cap al final de l'estudi, el senyor Paco es pronuncia dient que "Las municipalizaciones absolutas de Servicios particulares y aún públicos (agua, tranvías, electricidad, etc.) en España no dan resultado ni creemos lo puedan dar, a lo menos hasta dentro de muchos lustros". Aquest document va ser tan ben pensat i estudiat, i que el temps ha demostrat,

que, no sense traumes i contratemps, s'ha anat realitzant a poc a poc i bé. L'any 1946, l'escassetat d'aigua fa accelerar el procés d'establir una associació amb Barcelona i per tal de documentar degudament l'opinió pública, el Gremi de fabricants reedita aquell document –que encara es considerava plenament vàlid– de l'any 1931. Es publica exactament igual, però conté una introducció redactada pel mateix senyor Izard en què rectifica una consideració feta en l'anterior: "De mi memoria debo actualmente rectificar mi afirmación de aquella fecha que el Ayuntamiento debía ser la entidad receptora de las nuevas aguas; actualmente creo que debería constituirse una sociedad con un capital de diez millones de pesetas. La administración de esta Sociedad debería ser regida por individuos nombrados por el Gremio de fabricantes, la Cámara de Comercio, Caja de Ahorros, Ayuntamiento, etc. o mejor quizás por una filial del Gremio de Fabricantes".

En aquest punt podríem deixar de parlar del problema de l'aigua, perquè a partir d'aquell moment tothom va veure clarament quina era la solució que convenia. Després de trampejar no poques dificultats es va assolir la fusió de les tres entitats subministradores i la ciutat va comptar amb una nova i única empresa: la Companyia d'Aigües de Sabadell, la CASSA, com se'n va dir de seguida que, fent cas de la visió clara i a la tenaç i porfídiosa actuació del senyor Paco Izard va resoldre i sembla que per temps, aquell angoixant problema que des de segles havia estat la vital preocupació de tots els sabadellencs.

Fig. 12.- Torre de l'Aigua. 1918. Francesc Casañas. AHS.

2.4.- Tùnel del tren elèctric

Una altra actuació important que ens cal afegir al compte d'accions ciutadanes del senyor Francesc Izard és la del túnel del tren elèctric dels FFCC, al centre de Sabadell. L'any 1912 es constitueix la companyia Ferrocarrils de Catalunya S. A. que havia de construir i explotar un ferrocarril entre Barcelona, Sant Cugat del Vallès, Terrassa i Sabadell, amb el propòsit inicial de fer-lo arribar fins a Castellar del Vallès. La via del ferrocarril era d'ample europeu, amb la previsió que en un futur es pogués connectar amb França. Cinc anys després el tren arribava a Sant Cugat i el 1919 a Terrassa i es treballava en el traçat fins a Sabadell, traçat on, segons un document de la Companyia, hi treballaven 1.500 homes.

Ferrocarrils de Catalunya sembla que havia fet el plantejament de la via fins a Sabadell sense comptar amb la col·laboració ni les opinions de les principals entitats ni tampoc pas massa amb les autoritats sabadellenques. El dia 7 de juny de 1921 el *Diari de Sabadell* i la *Revista de Sabadell* publicaven un anunci oficial del Govern Civil, redactat per la Jefatura d'Obres Públiques, Negociat de Ferrocarrils on es proclamava una relació de 39 propietats que calia —segons la companyia— expropiar per tal de fer arribar el tren fins a Sabadell i construir l'estació al capdavant del carrer d'Horta Novella. Entre aquests 39 propietaris hi havia parcel·les de terra, cases i coberts, una escola nacional, una fàbrica, un forn de pa i dos garatges. Aquest anunci oficial va generar un gran rebombori entre l'Ajuntament, la Companyia i els afectats. Tanmateix, sorgeixen altres propostes. Una que tingué bona acceptació preveia de fer arribar el tren fins a una estació que es construiria a la Plaça del Gas, pràcticament al centre de la ciutat, fent circular el tren pel bell mig del carrer d'Horta Novella. Aquest nou projecte va motivar adversos comentaris i discòrdies, i per això es va crear una comissió ciutadana formada per persones

de reconegut prestigi que havia de discutir la barrabassada amb la companyia, però semblava que entre els seus components n'hi havia algun que el projecte l'afavoria particularment.

Aquest projecte de fer circular el tren pel mig del carrer d'Horta Novella comportava tenir dos passos a nivell dintre de la ciutat: el de la carretera de Rubí i l'altre a la carretera de Terrassa. A la ciutat ja n'hi havia d'altres en al traçat de la via del tren del Nord. A més caldria obrir passos a nivell a tots els carrers perpendiculars al carrer d'Horta Novella. Des del primer moment la companyia va assegurar que no posaria guardabarreres en cap d'aquests passos a nivell. Que havia de ser l'Ajuntament qui els hauria d'instal·lar amb totes les despeses de material i manteniment a càrrec seu. Entretant es publicaven comentaris a la premsa per a tots els gustos. Hi ha fins i tot qui proposà de construir una paret d'alçada d'ampit a banda i banda del carrer, ran de la vorera i en tota la llargada a fi d'evitar que els vianants poguessin accedir a la via i ser atropellats pel tren.

Davant de tants disbarats, atzagaiades i despropòsits que els diaris recollien puntualment, s'alçà una veu en solitari: la del senyor Paco Izard que amb irrefutables raonaments rebutjà i impugnà tots i cadascun dels documents i raonaments que feia la companyia i els comentaris i propostes que sense cap coneixement recollia la premsa. El 18 de juny de 1921 el senyor Izard publica un document estudi titulat "Sobre el Ferrocarril Eléctrico" que amb raonats arguments i demostracions tècniques i econòmiques tira per terra tot el que la companyia i la Comissió Ciutadana havien planejat fins aleshores. Demuestra la possibilitat de poder fer arribar el tren fins a la Plaça del Gas per trajecte subterrani. El trajecte s'iniciava des d'una primera estació construïda a l'entrada de Sabadell, o bé penetrant les vies directament fins al centre de la ciutat prescindint d'aquella estació, encara que els terrenys on havia

de construir-se fossin adquirits des de feia temps. El senyor Izard demostrà clarament en el seu estudi que fer arribar el tren per via subterrània fins a la Plaça del Gas sols costaria dues-centes mil pessetes més que fent-lo circular pel mig del carrer, i a més els veïns s'estalviarien tots els consegüents problemes i dispendis derivats de l'expropiació.

En una comunicació que publica la *Revista de Sabadell* –l'únic periòdic que anava a favor de les propostes del senyor Izard– aquest agraeix a l'arquitecte municipal, senyor Josep Renom i Costa i a l'enginyer senyor Miquel Sampere, per haver publicat un elogi a les seves tesis i propostes. En aquest comunicat els dos esmentats tècnics proposen que la perllongació de la via del tren fins a Castellar del Vallès es faci a partir de l'estació exterior i s'aprofiti la vall o ample reguer, per on corre l'aigua de la Riereta, per a instal·lar-hi les vies. Afirmava que a cada costat encara hi quedava espai suficient per a fer-hi el clavegueram necessari pels desaigües normals i pels dels dies de tempesta.

Aquest informe dels tècnics municipals va ser publicat el dia 23 de novembre de 1921 a la *Revista de Sabadell*. El mateix dia, en l'apartat Crònica, es dona a conèixer que dos dies abans al carrer de Balmes de Barcelona, al pas a nivell del carrer de Còrcega, un tren del ferrocarril elèctric havia arrossegat el carro número 317 de matrícula de Sabadell i que va quedar completament trossejat però sense víctimes.

Com que ni la companyia ni la comissió ciutadana encara no estaven convençuts de la conveniència de fer circular el tren pel túnel, en un nou escrit insisteix i demostra com tècnicament i sense causar cap perjudici als habitatges és factible fer un túnel de formigó dins una excavació oberta al mig del carrer i tornant el carrer al seu primitiu estat després. Mentre es discuteixen pros i contres, la companyia diu que haurà de parar les obres perquè se li acaba el termini de concessió. L'Ajuntament replica dient que la culpa

Fig. 13.- Túnel en construcció. 1924.
Arxiu Nacional de Catalunya, col·lecció FGC.

és de la mateixa companyia per no haver comptat des del primer moment amb el concurs i assessorament dels tècnics municipals i d'altres tècnics coneixedors del problema.

El novembre de 1921 el senyor Izard contesta irònicament un article del *Diari* signat pel poeta Joan Arús com a introductor d'una nova paraula: el "subterranisme". En el mateix article el senyor Izard diu que sembla que per fi tothom accepta l'entrada subterrània del tren fins a la Plaça del Gas, després de posada en servei l'estació exterior i sense fixar-hi termini d'execució. Les asprós i els contrasentits havien minvat i el sentit comú s'havia decantat definitivament a favor dels plantejaments del senyor Izard. El *Diari de Sabadell* s'alegrava per "haver aconseguit les relacions harmòniques desenrotllades per aquesta empresa –es referia a la companyia- l'alcaldia i les entitats econòmiques".

Sembla que el senyor Izard mai va perdre l'esperança que un dia o altre la raó estaria per sobre dels despropòsits plantejats fins llavors. De totes maneres en molts dels seus escrits de rèplica s'hi notaven l'amargor d'haver de lluitar pràcticament tot sol per una causa tan racional pel bé de Sabadell. Coneixent el seu caràcter dur i intransigent, sobretot quan estava convençut de posseir la raó, ens fem càrrec de quin devia ser el seu estat d'ànim en molts moments i més quan en algun escrit els seus contraris semblava que fins i tot posaven en dubte les seves bones i honrades intencions.

El tren havia arribat a Sant Cugat l'any 1917, a Terrassa el 1919 i a Sant Quirze el 1921, però a Sabadell no tothom estava d'acord amb el traçat. L'oposició de l'Ajuntament demanava un canvi en el projecte i que el tren no passés pel mig del carrer. Inclús ara, amb la perspectiva de 100 anys, sembla estrany que dos enginyers, els senyors Fraser i Playà, donessin el seu vistiplau i estiguessin inte-

ressats a dur a terme aquell disbarat.

Amb les mateixes mides que la via havia quedat a Sant Quirze, atès que l'amplada del carrer de l'Horta Novella era de 6,25 metres, entre les cases i la tanca separadora de la via hauria quedat una distància de 80 cm. per una banda i 44 cm. per l'altra. Un autèntic disbarat. Els veïns no haurien pogut entrar ni sortir de casa. Possiblement, els 10 anys que havien transcorregut entre la redacció del projecte i la seva realització, haurien estat suficients per a canviar les condicions del terreny i, els descampats de l'Horta Novella s'havien transformat en un carrer.

L'alcalde, Pere Pascual Salichs, de la Lliga, estava a favor del projecte, la companyia també. L'oposició estava en contra. Es va organitzar un gran sarau, amb quatre ponents: la Lliga Regionalista, el Círcol Republicà Federal, la companyia la Canadenca i els representants de Fomento de Madrid. En Jaume Ninet i Vallhonrat del CRF va viatjar a Madrid on va aconseguir que, per tal d'evitar els perillosos passos a nivell, la línia fèrria quedés fixada abans de l'encreuament de les carreteres de Barcelona i de Molins de Rei, on es va construir l'estació. Va ser l'any 1922. Més tard hi va haver entesa, la companyia no es podia permetre de perdre els clients del centre de la ciutat. Es va imposar el seny i el bon criteri i, amb projecte de l'enginyer sabadellenc Francesc Izard i Bas, es va foradar el túnel fins a l'estació de La Rambla.

Es diu que quan s'estava discutint si el tren arribaria a nivell o per túnel, Francesc Izard va aprofitar la visita de les obres per l'enginyer Playà i el va convidar a pujar al campanar de la parròquia de Sant Fèlix, al centre de la ciutat. Com a coneixedor de la problemàtica ciutadana, des de dalt, va fer a Playà una explicació del que era la ciutat, i del que es preveia que fos. L'exposició fou prou convincent per ajudar a decidir la modificació del projecte.

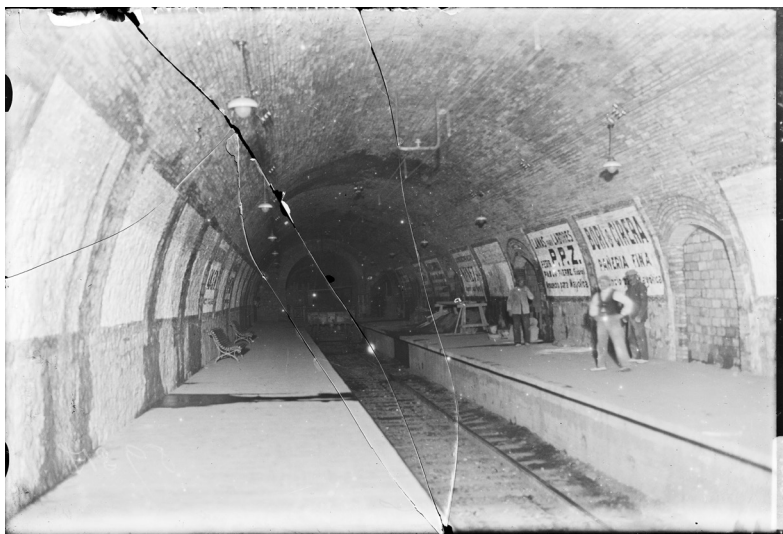

Fig. 14.-
Estació de La Rambla. 1925.
Arxiu Nacional de Catalunya, col·lecció FGC.

Fig. 15.-
Entrada estació de La Rambla. 1925.
Arxiu Nacional de Catalunya. FGC

Per fi el dia 1 de juliol de 1922 es va inaugurar el recorregut del tren elèctric fins a l'estació d'entrada a Sabadell, la de la carretera de Rubí. El *Diari de Sabadell* en donava la notícia: "Ahir a darrera hora de la tarda arribà de Madrid al Governador Civil la corresponent autorització per a posar en servei la nova línia del tren elèctric de Sant Cugat a Sabadell". "A les vuit del vespre, la companyia anà a recollir del Governador l'esmentada autorització donant tot seguit les ordres oportunes perquè avui, a un quart de sis del matí, surti de Barcelona el primer tren en direcció a Sabadell, seguint tot el dia amb regularitat conforme a l'horari anunciat. La inauguració es farà sense cap mena de cerimònia oficial".

L'endemà mateix el *Diari de Sabadell* comentava: "Tal com es deia ahir, es va inaugurar el tren elèctric. Redactors del Diari van fer el trajecte Barcelona-Sabadell en 45 minuts i en 40 el de Sabadell a Barcelona. Aquesta inauguració fou el tema de totes les converses". L'endemà s'avisava què en cas d'aglomeració hi hauria un tren cada mitja hora. Com a nota curiosa en aquest mateix dia, el *Diari de Sabadell* publicava un parell d'anuncis on es lloaven les excel·lències de la cuina de dos restaurants de Les Planes: el Restaurant Elèctric i el Parc Natural Serra.

Per fi la companyia s'havia inclinat als incontrovertibles arguments del senyor Izard, i no només havia acceptat els seus plantejaments sinó que anava més enllà. S'obriria un túnel des de l'estació recentment inaugurada al peu de la carretera de Rubí fins a la Rambla de Sabadell on hi hauria l'entrada de l'estació subterrània. L'enginyer Francesc Izard, contra vents i tempestes havia triomfat. El dia 22 de febrer de 1925, diada memorable, quedà perforat totalment el túnel. Les dues brigades que hi treballaven una per cada extrem, es van trobar a l'indret de l'encreuament dels carrers de Sant Pere i Pare Coromines. L'articulista que signava "Banyeta" deia que ja sols mancava l'escala per baixar-hi.

L'accés a l'estació subterrània era acabat l'agost del mateix any. El dia 21 del següent mes de setembre, dilluns, fou inaugurat el nou trajecte en la total intimitat. El *Diari* deia: "quedarà escrit per a les futures generacions que el dia 21 de setembre de 1925 començarà a prestar servei el nostre metro". Afegia "que a Espanya sols gaudien de metro tres ciutats: Barcelona, Madrid i Sabadell".

Fig. 16.- Francesc Izard i Bas. 1917. AHS.
Arxiu Nacional de Catalunya. FGC

3.- Francesc Izard i Bas. Biografia

Fill d'Arnau Izard i Massagué i de Josepa Bas i Fontanet, en Francesc Izard i Bas, va néixer el 18 de febrer de 1872, a la casa de la Rambla de Sabadell, 148.

Des de petit el noi Francesc Izard i Bas va ser anomenat amb l'hipocorístic de Paco, antropònim que en aquell temps era molt corrent i popular. De jovenet en Paco era un noi quiet, pacífic, no pas massa amic de jocs ni d'entremaliadures eixelebrades. S'aplicava força en l'estudi. Dels 5 als 9 anys va anar al col·legi del mestre Francesc Bellapart al carrer de Sant Josep i als 9 va ingressar als Pares Escolapis que ocupaven

encara l'edifici actual de l'Ajuntament a la Plaça de Sant Roc. El noi anava creixent i començava a interessar-se per les converses i comentaris dels seus pares que, vulgues o no, feien sovint esment a feines i problemes del taller Successors de Bas, que regentaven. L'ambient familiar i la proximitat del taller devien seduir-lo més d'una vegada. Solament calia travessar el jardí des de la casa familiar per arribar al taller. Malgrat la prohibició dels pares d'entrar al taller, ell bé que s'hi escolava. Segurament devia quedar bocabadat plantant-se davant del llarg torn de 8 metres entre punts quan es tornejava un tram d'embarrat i es produïa aquella mena de rínxols o tirabuixons de ferritja que cremaven i podien produir un

tall a la tendra pell del petit. Cal pensar que per ell, l'infant, l'espectacle més sorprenent i meravellós havia de ser la feina dels forjadors que, en martellejar el ferro roent damunt l'enclusa, produïen un floc d'estrelletes brillants i esmunyedisses que li esquitxotejaven les cames i la bata d'anar a estudi bo i fent-li algun trau.

L'any 1884, a 12 anys, en Paco Izard va a Barcelona a realitzar el que llavors s'anomenaven estudis d'Aplicació a l'Institut de Segon Ensenyament. Vivia a dispesa en una família de Sarrià. En el primer curs va estudiar Física i Química i Història Natural, assignatures que va aprovar amb les qualificacions de Notable i Bé respectivament. El curs següent estudià profitosament Topografia que li mereix un Excel·lent. L'expedient acadèmic salta, no sabem per què, al curs 1891-92 i en la convocatòria de setembre quan aprovà llengua Francesa.

L'ingrés a l'Escola d'Enginyers el va fer l'any acadèmic 1892-93. De les dues especialitats d'enginyeria que llavors podien cursar-se, la Química i la Mecànica, en Paco va optar, naturalment per la segona. A jutjar solament per les qualificacions obtingudes en els tres anys de carrera no es pot afirmar que en Paco Izard fos un brillant estudiant. Diverses assignatures, especialment les del primer curs li són aprovades pel setembre. Al segon curs les qualificacions milloren amb predomini dels Notables i en el tercer fins i tot obté algun Excel·lent. L'examen de revàlida el va sol·licitar el dia 12 de juny de 1895 i per unanimitat el tribunal qualificador li va concedir el títol d'Enginyer Industrial amb la qualificació d'aprovat.

Segurament fruit d'aquests anys d'estudi fora de casa i la convivència amb altres joves de la seva mateixa edat, el seu tarannà i el seu caràcter es van anar tornant més oberts. Esdevé un bon conversador, és més alegre i a més li plau polemitzar sobre qualsevol tema controvertit. El que no canvia gens és el seu temperament dur i intransigent quan creia que l'assistia la raó. Davant de molts contratemps exhibia un geni de fotims.

Acabats els estudis d'enginyer entra per una temporada a fer pràctiques als grans tallers de La Maquinista Terrestre i Marítima de Sant Andreu. Quan ho creu oportú s'integra totalment al taller familiar (Successores de Bas, S. A.) i s'enamora de la jove pubilla Antònia Llonch i Estany. El casament fou el juliol de 1896.

L'any 1897, el seu pare, ja li fa confiança i deixa en les seves mans la direcció de la indústria familiar. Així i tot passa uns mesos a Béjar, dedicant-se al muntatge de motors, rodes hidràuliques, i tota mena de màquines i elements motrius diversos, i enviant dades i instruccions per a satisfer amb els productes del taller, les necessitats dels seus clients. El fet d'entregar-se íntegrament a la professió assolint des del primer moment èxits remarcables i reconeguts, es deu en bona part a què al darrere dels seus sòlids coneixement tècnics hi havia l'experiència del taller mecànic equipat amb bones eines i que disposava d'un equip humà altament qualificat. Està documentat que el juliol del 1899, va anar al Pont de l'Armentera, i de retorn, el 29 de juliol se'n va ja anar a Sant Jaume de Llierca, on s'estava preparant la construcció de la fàbrica de Successors de Ventura Brutau projectada per ell. Allí fou on es construí una de les primeres cobertes en dent de serra al nostre país. Aquest tipus de construcció era la introducció a casa nostra d'una nova forma d'edificar. Aquesta feina la va encomanar a la constructora Paul SEE, especialista de la seva confiança, a la que més tard va encomanar altres construccions. Però la seva inquietud, no acabava en la construcció d'edificis industrials: com a tècnic complet li calia deixar servit el seu client amb la fàbrica a punt de funcionar, i per això també assumia el projecte de la maquinària que l'edifici contindria i tot el que calgués fins a engegar la fabricació. Ara en diríem "construcció claus en mà". Per això va viatjar a Europa tantes vegades com va caldre. I com a responsable que se sentia, essent posseïdor d'un bagatge tècnic que estimava molt,

assumia també el paper de transmissor de tècnica. Així veiem que l'any 1897, consta que va acompanyar les visites tècniques que els estudiants d'enginyeria fan a Sabadell a l'empresa de fabricacions elèctriques de J. Brujas de la que ell n'era el director i que més tard esdevindrà la molt coneguda "La Electricitat" de Sabadell amb la que tindrà uns lligams molt intensos i molt extensos que varen durar fins a la seva mort el 1957.

L'any 1906 es duu a terme el primer assaig seriós d'introducció de l'energia elèctrica a la indústria catalana. A Barcelona es posa en marxa la central tèrmica de la Unió Elèctrica de Catalunya que cinc anys més tard inaugura el primer circuit de transport de corrent elèctric a gran distància, a la tensió de 5.000 volts, amb una xarxa al voltant de Barcelona que inclou entre altres les poblacions de Sabadell i Terrassa. No serà, però, fins a l'entrada de la segona dècada del segle XX que començaran a construir-se les grans centrals hidroelèctriques al peu de grans embassaments i de saltants d'aigua de gran desnivell al Pirineu. És a partir d'aquests anys que comença l'electrificació, diguem-ne total, de la ciutat i del nostre país. Ben aviat els nostres carrers es veuran embolcallats per una gran teranyina de cables i de fils, pals i circuits aeris.

El senyor Izard vivia i coneixia la transcendència d'aquell canvi tecnològic que en els arcaics i tradicionals sistemes de producció de força motriu anaven produint-se. Coneix les instal·lacions motrius de què disposen les indústries sabadellenques i d'arreu de Catalunya, i coneix molt bé com aquest canvi s'anava produint acceleradament en altres països d'Europa. A Sabadell i arreu, hi havia petites instal·lacions mogudes per vògit i cavalleries (sínia). Altres eren mogudes per motors de gas pobre i altres de gas ric, amb potències tan diverses que anaven dels 4 o 5 cavalls fins als 130 del motor de ca l'Escapçat o els 150 de ca l'Harmel. De tota manera llavors predominaven les màquines de vapor de diversa tecnologia i

potències. A cal Japó Vell funcionava —i va funcionar fins a l'any 1936— una màquina de balancé amb el volant dentat que, tot i ser solament de 26 cavalls nominals, feia anar 232 telers estrets de cotó, 8 ordidors de bota, bobinadores i els altres serveis auxiliars, mentre a la filatura d'estam de Can Cuadras hi havia instal·lada una Corliss de 400 cavalls. A les vores dels rius més feiners hi predominaven les centrals hidràuliques que amb l'aigua retinguda i desviada per les rescloses, movien rodes i turbines. Recordem que en aquells anys cada un d'aquests elements motrius solia accionar alhora tots els embarrats de la fàbrica o del vapor. La implantació de l'electricitat va permetre, fet molt important, l'establiment de motors elèctrics a cada secció de la fàbrica —l'aplicació d'un motor per màquina encara no es contemplava en aquells anys— amb el consegüent estalvi i possibilitats de maniobra subsegüents.

No cal assenyalar amb més detall que aquests canvis obligaven a fer en molts casos un nou replanteig dels embarrats, atès que encara hi havia moltes màquines i motors de gas que amb el volant dentat actuaven directament sobre l'eix mestre per mitjà d'una roda dentada amb dents de fusta. En altres instal·lacions els eixos que movien les màquines de cada secció eren perpendiculars al principal —cas de can Cuadras— i accionats per engranatges cònics. En les fàbriques o vapors de diversos pisos les transmissions solien ser encara més complicades. L'aplicació de l'electricitat obligava en tots els casos a replantejar totes o part de les transmissions —les polítxes principalment— a causa de l'elevat nombre de revolucions dels motors elèctrics —950 rpm. pels motors més grossos i 1.500 pels d'inferior potència— respecte a les dels motors de gas i màquines de vapor que no donaven més de 70 a 90 pistonades o empalades per minut.

Aquest canvi produït per l'aplicació de l'electricitat i la construcció de noves empreses va aparellat amb la construcció de

noves xemeneies. Amb els anys el jove enginyer en serà un bon especialista. Totes les projectades pel senyor Paco Izard porten una empremta singular: un perfil airós, una conicitat fina i equilibrada, coronades sempre per “barrets” tan lleugers i ben perfilats que confereixen al conjunt un segell ben personal. El projecte de cada una era estudiat amb tanta minuciositat que, quan entregava els plànols al paleta constructor, li adjuntava les plantilles per fer els motlles de les peces d’obra necessàries per pujar cada un dels trams o segments.

Aquest era en línies generals el panorama apassionat i divers que oferien les instal·lacions productores de força motriu no

solament a la nostra ciutat sinó arreu de Catalunya i d’Espanya. Era un temps propici perquè el nostre jove enginyer Paco Izard es llencés a la brega amb tot l’entusiasme. Amb pocs anys assoleix un reconegut prestigi i el seu nom és conegut arreu de la indústria catalana. Transforma velles i arcaïques instal·lacions, n’amplia d’altres, en projecta i dirigeix de noves i per estar al corrent de tots els avenços tècnics que es produeixen en altres països sovint viatja a Alemanya, principalment, a Bèlgica, França i Anglaterra, on adquireix nous coneixements i assimila tècniques no conegudes a casa nostra. Tècniques que va introduint en els nous projectes que duu a terme.

Fig. 17.-
Màquina de vapor
Wolf de 300 CV.
Vapor Buxeda Vell.
Jordi Izard

L'any 1905 l'industrial sabadellenc Francesc Mutlló que havia adquirit el vapor de Vda. i Fills de M. Buxeda, rebec a l'adopció de l'electricitat, encarrega al senyor Paco Izard el projecte d'un "quarto de calderes" on dos anys més tard s'instal·larà la primera màquina de vapor semi-fixa, d'una potència de 300 cavalls a 180 revolucions per minut. La caldera de la mateixa màquina produeix vapor a 12 atmosferes de pressió i res-calfat fins a 350 graus. Quatre anys més tard planeja la instal·lació d'una altra semi-fixa de 1.000 cavalls construïda per l'empresa holandesa Van der Kerchove destinada a l'empresa cotonera Mata i Pous. Amb els anys n'instal·larà encara algunes més.

En els primers anys del segle XX, ja reconeguts i estimats els coneixements tècnics del senyor Paco Izard, és nomenat conseller i assessor tècnic de diverses empreses particulars i altres de serveis públics, entre les que podem fer esment de la nova fàbrica de gas La Energia S. A.; va ser assessor dels tallers de La Electricitat, i d'algunes empreses que posseïen centrals de producció d'energia elèctrica com ara l'Electra Brutau a Vilallonga de Ter.

A la nostra ciutat, el senyor Izard, a més d'orientar, projectar i posar en marxa noves instal·lacions i modificar-ne d'altres, desplega altres importants actuacions. L'any 1908 intervé en la primera i segona etapa de construcció del gran edifici de Condicionament i Docks del Gremi de fabricants, projecte de l'arquitecte Lluís Homs i Moncusí que és el primer edifici on tota l'estructura bàsica va ser feta de formigó armat. Va col·laborar estretament i activament amb els tècnics municipals —especialment amb els seus amics l'enginyer Miquel Sampere i l'arquitecte Josep Renom— ajudant-los sempre que el requerien en la resolució dels greus problemes que anaven sorgint a la ciutat en ple creixement.

Va projectar les xemeneies dels vapors següents:

Vapor Buxeda Vell - La Mercantil Sabadellense (1906)

Vapor de Llagostera i Sampere (1907)

Vapor de Francesc Sampere i Germans (1918)

Fig. 18.- Xemeneia Vapor Buxeda Vell. La Mercantil Sabadellense. 1906

També va projectar algunes xemeneies que no s'han conservat, com ara la de cal Cal Jepó Nou (1909)

La Electricitat, S. A. (1952).

Ja s'ha fet menció que va ser conseller, sovint no d'una manera oficial, de totes les empreses d'aigua de la ciutat, de la del Gas i des de 1914 al 1926 va formar part de la junta de Govern del Banc de Sabadell. És també un element actiu en molts projectes i construccions dels tallers de La Electricitat, S. A.

Vint-i-dos anys després d'haver-se posat en marxa la filatura de cal Carol —o sia el 1933— els seus propietaris decideixen que ha arribat l'hora de traslladar la fàbrica de teixits —la de cal Jepó vell— a les noves ampliacions previstes al costat de la fàbrica de filats, però el primer que cal és procurar-se major potència motriu. Aquell any 1933, el gerent de l'empresa demana permís per instal·lar a la fàbrica de filats una altra màquina de vapor semi-fixa Wolf de 650 cavalls de potència. Aquesta màquina no va ser importada d'Alemanya sinó que va ser adquirida a l'empresa Azucarera del Jalón d'Èpila. Era pràcticament nova perquè només havia treballat en el curs de dues o tres campanyes remolatxeres.

El senyor Paco a més d'enginyer expert era un fervent enamorat de la seva ciutat, estava orgullós de la seva importància industrial i comercial i sobretot de les múltiples activitats cíviques i culturals que des d'anys donaven relleu a Sabadell. En aquest aspecte cal recordar un entusiasta i documentat article que va publicar a la revista *El Mercurio* de Barcelona l'any 1915 on fa un elogiós cant a la seva ciutat. Hi explica tot el que de bo posseeix, fent menció especial als avantatges que les noves instal·lacions mogudes elèctricament poden aportar a la indústria tèxtil llanera, productora d'uns teixits —diu en l'article— que ell s'enorgulleix que alguns siguin millors que els estrangers.

Quan el rei Alfons XIII va visitar Sabadell, l'Ajuntament i el Gremi de Fabricants van delegar al senyor Izard per acompanyar-lo

en les visites que el rei va fer a cal Carol i a Can Quadras. El 22 d'octubre de 1926 va ser nomenat, per l'Associació d'Enginyers Industrials de Barcelona, per formar part del jurat de l'Exposició Universal de l'any 1929. En la guerra civil de 1936-1939 el senyor Paco, com a descendent d'Arnaud Izard, d'origen francès i establert l'any 1825 a Sabadell, s'acull a les garanties que li ofereix el seu origen francès i marxa a França i a Itàlia per poc temps. Després se'n va a Béjar on des de feia molts anys hi havia establert una branca familiar, la del seu oncle Izard Massagué. Allà va treballar intensament modernitzant instal·lacions de tota mena i projectant-ne fins i tot alguna de nova. Acabada la guerra va retornar a Sabadell a continuar la seva obra i a reorganitzar el taller de Cal Bas (Sucesores de Bas, S. A.).

4.- La nissaga dels Izard i dels Bas

El besavi d'en Francesc Izard i Bas, Arnaud Izard i Marty, era d'origen francès. Nascut a Caudebronde al departament de l'Aude en el Llenguadoc Occità, va contraure matrimoni amb Brigitte Bonnet, natural de Corrèze, ciutat d'Occitània al departament de Tarn. Arnaud Izard era d'ofici bataner de noc i exercia la seva tasca a la vila de Laroque-d'Olmes a l'Ariège on s'instal·là en contraure matrimoni quan tenia vint-i-dos anys. El matrimoni va tenir dos fills: un noi, l'hereu, Paul Izard i Bonnet, que seria també bataner i que va morir a Terrassa l'any 1874 i una noia, la Francesca.

Els mals vents polítics i socials que en aquells temps bufaven a França, i la manca de feina que s'anava accentuant dia a dia mogueren al matrimoni a mudar de residència i de país. Sembla que no eren desconexors que a Catalunya, terra per a ells no massa aliena i amb el mateix llenguatge, en aquells temps hi havia més tranquil·litat i s'hi anava aferrant una intensa activitat artesanal lla-

nera que, en cas de poder-hi participar, podria facilitar un millor benestar.

Va ser un terrassenc —en Pau Galí— qui l'induí a traslladar-se a terres vallesanes, a la vora de la vila de Sabadell on corria el riu Ripoll. A frec de la seva llera hi havia establerts des de feia segles diversos molins, alguns bataners, moguts per l'aigua llavors força abundosa que canalitzava la Séquia Monar. Els paraires de Sabadell, Terrassa, alguns de Barcelona i d'altres localitats asseguraven a bastament la feina a tots aquells molins portant-los-hi a desengreixar i a enfortir o batanar els draps de llana que produïen.

L'any 1825, Arnaud Izard Marty es trasllada a Catalunya i troba feina al Molí d'en Santo, en el terme de Barberà del Vallès. Poc temps després adquireix uns nocs al molí del Rieral, en el terme de Castellar del Vallès, i se n'hi va a viure amb tota la família. Allà va tenir l'oportunitat d'introduir algunes substancials innovacions als nocs emprats fins aleshores. Va morir a l'edat de 67 anys i va ser enterrat al cementiri de Sant Julià d'Altura. El seu fill Paul Izard Bonnet, també d'ofici bataner que havia nascut a Laroque d'Olmes el 1819, bo i vivint al molí del Rieral, va conèixer una noia nascuda a la propera i antiga masia de can Massagué, anomenada Maria Massagué i Ribatallada. D'aquest matrimoni Izard-Massagué en van néixer sis fills. El gran, de nom Arnau, serà el pare de Francesc Izard i Bas. El continuador de la tradició batanera familiar va ser el fill segon que, un cop casat, s'establí a Terrassa iniciant en aquesta ciutat la branca dels Izard terrassencs que esdevindrien importants industrials del ram d'acabats i tints, establerts a l'any de 1918 al carrer de la Rasa. Els altres dos nois, en Lluís i en Jacint, s'associen i marxen a Béjar on instal·len una secció de desmot químic. En Lluís es va vincular definitivament a aquella regió castellana que tenia des de feia anys una arrelada tradició llanera. En Jacint

va retornar a Sabadell, va casar-se i es va assentar de bataner a Sant Martí de Provençals.

En Paul Izard Bonnet va veure en el seu fill Arnau, quan aquest va acabar els seus estudis primaris a l'escola de Castellar del Vallès, que posseïa certs dots d'enginy i habilitat manual i va decidir encaminar-lo cap a l'ofici de manyà fent-lo entrar d'aprenent al proper Molí d'en Busquets, limítrof amb el Molí del Rieral. Acabat amb gran profit l'aprenentatge, entrà a treballar al taller d'un amic del pare, en Francesc Bas i Tarré, establert al carrer del Sol a Sabadell i que tenia reconeguda molta anomenada per l'acurada construcció i reparació de la incipient maquinària que anava substituint els vells sistemes de producció.

En Francesc Bas i Tarré procedia de Llinars del Vallès on havia nascut l'any 1817. El seu pare era propietari en aquella vila d'un negoci mig ferreria mig taller mecànic. En Francesc, coneixedor de la feina i assabentat que a Sabadell anava prosperant, prescindint de sentiments localistes i familiars, decideix, l'any 1843 quan només tenia 26 anys, traslladar-se a Sabadell animós d'establir un taller de manyà que d'arribada instal·la al carrer de la Creueta. L'any següent contrau matrimoni amb Raimunda Fontanet de Barcelona i, com sigui que el negoci comença a anar bé i a produir bons beneficis, decideix engrandir el taller adquirint un local més gran al carrer de Sant Joan número 31, en l'espai on hi ha actualment el carrer de Mestre Rius. Aquí hi construeix la seva nova llar i el taller, vivint-hi el matrimoni i el pare, ja entrat en anys, i els aprenents que, com era costum en aquells temps, s'hostatjaven a la casa de l'amo o mestre de l'ofici. Al taller, a més dels aprenents, hi treballaven quatre experts oficials. Un d'aquests era l'Arnau Izard Massagué que es distingia dels altres pels seus coneixements, pel seu interès en aprendre i penetrar cada dia més a instruir-se del

funcionament de les màquines més modernes que anaven adquirint els fabricants sabadellencs.

El cert és que la feina anava en augment, però el taller encara era mogut amb un vògit (una sínia) i una cavalleria. L'any 1868 en Francesc Bas va construir una màquina de vapor per substituir la sínia. Serà la primera màquina de vapor construïda a Sabadell. En la construcció hi va participar, naturalment, l'oficial Arnau Izard. Aquesta màquina de vapor, que afortunadament es guarda curosament al Museu d'Història de la nostra ciutat, va funcionar encara en el nou taller de Cal Bas del carrer de Cervantes essent substituïda per un altre model Alexandre, més potent, que va treballar fins a l'any 1905, i finalment reemplaçada per un motor de gas tipus Otto que es va parlar definitivament en els anys de l'electrificació.

L'any 1864 els Bas decideixen construir-se una nova casa i un taller força més gran i espaiós. Adquireixen un terreny que tenia entrada per la Rambla i arribava fins al carrer del Sol. Afrontant a aquest darrer carrer s'hi va construir el taller i un pis per estada dels aprenents. Anys després amb l'adquisició d'un edifici industrial perpendicular a l'esmentada parcel·la, i que tenia façana al carrer de Cervantes, el taller va tenir una nova i espaiosa sortida.

En Francesc Bas va treballar i viure intensament la transformació i expansió industrial de la nostra ciutat. Desconeixem si va construir altres màquines de vapor, però sí que sabem que en el seu taller van construir-se telers, ordidors, batuars, batans, etc.

Anteriorment s'ha esmentat que al taller de cal Bas hi treballava, feia uns quants anys, un jove fadrí manyà, l'Arnau Izard, dotat de moltes qualitats. Bon noi, expert operari, intel·ligent i treballador i que a més semblava posseir innates facultats per a dirigir amb èxit un taller mecànic. A l'extrem oposat al taller, a la Rambla hi havia la casa dels amos, on vivien amb els seus pares les sis filles nascudes en els primers anys de matrimoni. La gran, la Josepa, era la pubilla i, per tant, seria l'hereva del taller a la mort del pare. Com que el pare anava envellint, calia cercar per a la pubilla un bon marit capaç de fer-se càrrec amb tot coneixement del funcionament del taller.

Es diu que l'actuació i coneixements de l'Arnau Izard Massagué van captivar tant l'atenció i interès de'n Francesc Bas, que en el seu dia no va pas tenir la més lleu recança a concedir-li la mà de la seva filla Josepa. La parella va festejar dos anys i a l'edat de 24 anys que tenia el nuvi i els 19 que entenia la núvia van contraure matrimoni. D'aquest feliç enllaç en van néixer quatre fills: Francesc, l'hereu, Josep, Mercè i Raimunda.

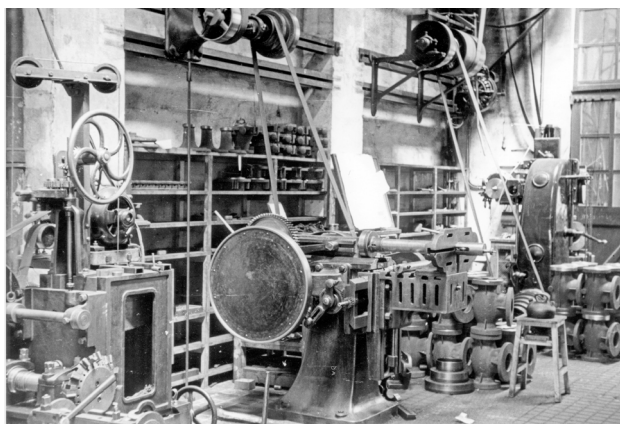

Fig. 19.- Taller Sucesores de Bas.
Any 1941. Arxiu UES

Fig. 20.-
 Família Izard Llonch.
 1915. AHS

Fig. 21.-
 Bodes d'Or Francesc
 Izard i Antonieta Llonch.
 Any 1946. Arxiu família Izard

5.- La família Izard-Llonch

Francesc Izard es va enamorar d'una noia, la jove pubilla Antònia Llonch i Estany, filla de l'industrial Rafel Llonch i Sanmiquel de coneguda família sabadellenca. La jove Antònia de petita era coneguda amb el diminutiu d'Antonieta, que li va restar tota la vida. El senyor Rafel Llonch, pare de l'Antonieta, diu que tenia el convenciment que el seu futur gendre, en Paco, seria un hàbil i important dissenyador i constructor d'automòbils. Aquesta premonició va resultar totalment fallida. El senyor Llonch Sanmiquel, era d'una família de fabricants de teixits de llana, i propietaris d'una bona quantitat de finques. Per altra banda, la seva sogra era Maria Estany Casals, filla de Ramon Estany Rosés, un paleta de Sarrià, que vingué a Sabadell quan es construïen les instal·lacions per al servei del tren de Barcelona a Saragossa per Manresa.

El Francesc i l'Antonieta van festejar ben enamorats un parell d'anys. Ell tenia llavors 24 anys i ella 19. La cerimònia nupcial va celebrar-se a l'església del col·legi dels Pares Escolapis el dia 16 de juliol de 1896. Casats van anar a viure al carrer de Duran i Sors número 67 on van viure fins a la mort. En Paco Izard, amb els seus coneixements tècnics, va ajudar molt a la construcció de l'habitatge, proveint-lo de moltes comoditats que en aquells temps no eren habituals. Després del casament el taller de cal Bas va canviar de raó social; a tots efectes s'anomenarà Successors de Francesc Bas. D'aquest matrimoni en naixeran vuit fills: l'Arnau, l'hereu, que serà en la professió i en la feina el successor del pare; la Maria; en Paquito; en Rafel; la Maria Josepa; la Maria Cristina; la Maria Antònia i la Mercè. La seva esposa, l'Antonieta o la senyora

Antonieta com se l'anomenà tota la vida, a desgrat dels pocs estudis que li van fer cursar els seus pares, posseïa una refinada intel·ligència natural certament esclarida. Era extremadament conscient de les seves responsabilitats de dona casada, especialment en la criança dels fills i atencions al seu espòs. Era molt bonica, d'una bellesa serena i captivadora que li afermaven encara més les qualitats morals que l'adornaven.

La jove parella, Paco i Antonieta, van gaudir feliçment de 51 anys de vida matrimonial. En el curs d'aquesta mitja centúria, va prevaldre l'amor en tots moments. Tots dos tenien una ferma personalitat i eren posseïdors de bones qualitats humanes. Així les coses, van establir, segurament sense proposar-s'ho deliberadament, una pauta d'actuació familiar on l'un no interferia per a res en les normals decisions de l'altre. La senyora Antonieta era la que portava la direcció de la casa, l'ordenació de la vida familiar, la puja dels fills, els seus estudis, pensionats, estiuatge, viatges, relacions socials i almoines que solia fer abundosament. Acompanyava desvalguts a cal metge i els pagava la visita. Feia roba per aquells que en necessitaven i tricotava a mà peces de punt pels necessitats abans que per algú de la família. Visitava un dia al mes els acollits a la Casa de la Caritat oferint tabac als homes i alguns diners a les dones. Havia participat en els Dispensaris de la Lluita Contra la Mortalitat infantil i visitava, de tant en tant, l'Hospital Clínic de Barcelona i el Dispensari Amorós entre altres. La senyora Antonieta no sabia estar-se sense fer res. La seva distracció era fer ganxet o punt de mitja. Quan anava a Barcelona amb el tren elèctric feia mitja tot el camí mentre, amb les ulleres a la punta del nas, estava al cas de tot el que passava al seu voltant.

El dia 1 de gener de 1899 va començar un dietari on, dia a dia i en el decurs de 48 anys, va anar deixant constància dels

fets més importants de la seva vida i de la seva família i de la del seu marit especialment. L'últim assentament que hi ha al darrer d'aquests dietaris correspon al dia 24 de novembre de 1947 i va ser escrit per la seva filla Mercè i diu solament: "avui la mare ha mort".

Aquests 48 dietaris, que curosament guarda l'arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach, són d'un valor històric incalculable. Ordenats dia a dia hi ha el detall de les despeses diàries de la família, les corresponents a l'administració dels seus propis béns i els familiars, i els honoraris guanyats pel seu espòs. L'any 1918 per exemple, van sumar la quantitat d'11.000 pessetes. Hi consten els viatges que la senyora Antonieta tota sola i la família feren a l'estranger i els nombrosos del Paco que per motius de feina anava especialment a Alemanya, Bèlgica i França. També amb tot detall hi són anotades les anades i viatges facultatius a totes les ciutats i viles de Catalunya i de més enllà requerits per motius de feina. També hi consten totes les visites als nombrosos clients sabadellencs. De tant en tant, en aquests dietaris, s'hi troben escrites expressions d'una sensibilitat moral delicadíssima, sentències, jaculatòries i pensaments de sentit plenament religiós. En aquest dietari també hi ha enganxades, en les contraportades d'enquadernació, fotografies familiars.

L'enginyer Paco Izard, amb aquest implícit repartiment de responsabilitats familiars, va dedicar-se a l'exercici de la seva professió desenvolupant tasques de gran importància i responsabilitat ciutadana desatenent, però, les tasques casolanes i l'atenció als fills.

El senyor Paco era un bon creient, encara que no era un practicant tan estricte com la seva esposa. Li agradava molt la música i es diu que el primer aparell de ràdio que va arribar a Sabadell va ser a ca l'Izard. Era, quan la feina li ho permetia, un incansable llegidor, sobretot del Quixot, que

diu que l'havia llegit més de vint vegades. El senyor Paco Izard era cara ferreny, greu. Tenia el color de la pell d'un to bru pujat. Era de parla decidida, concloent i categòrica. En l'exercici de la professió era primmirat, consciencios, exigent amb ell mateix i amb els que compartia feina i responsabilitats. No donava mai per resolt un projecte o un estudi que personalment no hagués repassat els més petits detalls. Quan es tancava en el seu despatx per estudiar una feina o un problema s'oblidava fins i tot de les hores que assenyalava el rellotge. Inclòs de rellevants d'esdeveniments familiars.

Els seus familiars recorden que en el part del darrer embaràs de la seva esposa Antonieta, en Francesc Izard estava treballant sense pensar-hi, i van haver-lo d'avisar urgentment. Era, per acabar, tossut i caparrut de debò. Quan se li posava una idea al cap i creia convençut que era de vital realització, principalment quan era pel bé de la família o de la ciutat, lluitava ardidament, encara que fos tot sol en la lluita, contra tota mena d'obstacles, primer amb el pes dels seus raonaments i coneixements o removent, si calia, cel i terra fins a assolir l'objectiu perseguit.

Quan l'any 1920, el seu hereu l'Arnau Izard i Llonch va haver acabat la carrera d'enginyer industrial va dedicar-se preferentment a ajudar al seu pare que, passats uns anys, va anar traspasant feines i projectes al seu fill. També van fer un viatge per Europa, visitant nombroses fàbriques, tallers i instal·lacions industrials.

L'Arnau també va tenir una carrera plena d'èxits, tant en l'àmbit professional com social. El 18 d'abril de 1916 es va fer soci del Centre Excursionista de Catalunya dins la Secció d'Enginyeria, on va pronunciar diverses conferències i visites a tallers i fàbriques industrials de Catalunya.

Va ser president de la Cambra de Comerç i Indústria de Sabadell. Va dur a terme nombrosos projectes industrials i va di-

rigir diverses obres com les instal·lacions industrials de l'empresa agroalimentària Gallina Blanca a Sant Joan Despí (1954), o els projectes d'algunes xemeneies industrials a Sabadell.

Cal Llonch (1943)

Auxiliar Tèxtil (1945)

Indústries Aux. Casablanco (1946)

Grau S. A. (1950)

Camps Germans (1951)

Tints Pere Bros Pinosa (1954)

Garriga Germans (1962)

Va assessorar tècnicament diverses companyies de servei públic i va participar en diversos projectes d'edificacions industrials i d'instal·lacions a Espanya.

Gran aficionat a la fotografia, va ser autor d'una extensa col·lecció de fotos de gran qualitat.

Pare i fill van col·laborar colze a colze en tots els projectes. Com a exemple, tot seguit hi ha la relació d'activitats per clients de l'any 1951, per ordre alfabètic:

BAYGUAL: Valoració, peritatge, transformador EEC; BRUTAU (Montcada) Transmissions (Sant Jaume) Regulador; CASABLANCO màquina de vapor, comptador de vapor a importar; CASSA, portada d'aigua de Barcelona (Mina Grot); CAROL, Sr. Clusa de CFE, filatura, nova sala amb soterrani, Pentinadores, Nou Maquinista; COSTA FONT, Caldera, xemeneia, instal·lació elèctrica, carboneres; CUADRAS I PRIM, Caldera; CIRERA (MASUBSA) caldera; CELO, semi-fixa DCC-II, xemeneia, cremadors Vasaco; CAMPS, obres; ENRIC ENRICH, projectes i obres; FILATURES VOLTREGA, Transmissions, acoblament EEC; FILATURES FORCADA (NAVAS); GUASCH GERMANS (Capellades), grup electrogen; GRAU S. A. Caldera; INDUSTRIAL ESTAMBRERA, Semifixa Wolf; INDUSTRIAL FREIXA, (Terrassa) Semifixa Wolf; INDUSTRIAL URBANA (Pamplona)

na) Sr. Espina; INFONAL, Nova fàbrica; NUMAX, (Arqué) Palau de justícia; FRANCISCO CASAS, Fonaments motor; FILATS I TINTS SOLER, transmissions; GORINA S. A.; GARRIGA GERMANS, Nova nau, Sr. Boix; LOMBARD, rodillo i corretja; LESA: Màquina Vapor, grup de Vigo, Vasaco; LLONCH S. A., motor; LLONCH RACUDÉ, caldera; MARGARIT Obres, ascensor; MANUFACTURES CERAMIQUES, màquina de vapor Lanz; METALLS I PLATERIA RIBERA: Transmissions; MUTLLO SA, Nou edifici; NEGRA I TORT Obres; OLLEROS (De Béjar), màquina Wolf; PRATS SALVANY, Batuar; RELIABLE CORK COMPANY, (Cassà) Semifixa; SICART, MARFÀ I PIBERNAT, nova fàbrica; TORRAS JUVINYÀ, instal·lacions de vapor i màquines; UIASA, motor fàbrica Ripoll; VILA RUBIRA, Sr. Espina; VILUMARA, bàscula, caldera, accionament màquines, moll articulat; SEYDOUX: generació de potència.

El senyor Paco anava envellint, però tenaç i constant va treballar fins que les forces li ho van permetre. De jove el senyor Izard anava cada tarda a Barcelona per motius de feina. A mesura que va anar envellint i anava retirant-se de les seves ocupacions professionals, el fet d'anar diàriament a Barcelona també va esdevenir un fet quotidià. Pujava a l'estació de la Rambla i conversant amb algun amic o amb preferència llegint fins a Barcelona. A voltes, quan la lectura era interessant, fins i tot esquivava

algun conegut. Mentre les cames li ho van permetre molts dies passejava fins a la Plaça de Catalunya i repartia una paperina de veges als coloms; reposava una estona i retornava cap a casa de fosc. Quan feia massa fred o el caminar li era una càrrega massa feixuga, donava la volta per l'andana i tornava cap a casa. Algunes tardes i anant cadascú pel seu compte –a Sabadell cadascú va per ell– es trobava en el mateix vagó de segona amb la seva esposa, la senyora Antonieta, tocada del mateix costum. Com era habitual en ella feia punt de mitja amb la rapidesa d'una tricotosa i sense mirar gairebé la feina que feia. Sovint, tot i anar en el mateix vagó, no s'havien atalaiat l'un a l'altre. Segurament que més d'una vegada en entrar al tren en el túnel que unia l'estació exterior amb la de la Rambla, el senyor Paco devia recordar alguns d'aquells moments tan tensos que havia mantingut contra tots els que s'oposaven a l'entrada subterrània del tren fins al centre de la ciutat.

Un dia el senyor Paco no va veure's en cor d'anar fins a l'estació de la Rambla. Va quedar-se a casa on la lectura i la música posaven un cert consol a la seva vellesa. La seva vida va anar escolant-se a poc a poc. El dia 24 de juliol de 1957 va finir. Tenia 85 anys. Amb la seva mort Sabadell perdia un ciutadà exemplar, un lluitador incansable i un enginyer dels de més prestigi de Catalunya.

Fig. 22.-
Ferran Casablanco Planell,
1913. AHS

D. Fernando Casablanco

6.- Francesc Izard i Ferran Casablanco

Són els dos únics sabadellencs que han pogut veure en vida un carrer de la ciutat amb el seu nom. En reunió ordinària de la regidoria de Foment del dia 11 de juny de 1915 es va aprovar la urbanització del paratge anomenat Taulí, "situat entre la línia fèrria, el barranc del riu Ripoll i la carretera de Caldes, assenyalant les alineacions i rasants dels nous carrers i designant amb el nom de Francesc Izard el carrer on deurà instal·lar la Torre d'aigües per a l'abastament públic municipal d'aigua a la ciutat". Ferran Casablanco ho va poder veure uns anys després, el 1933. Des de l'any 1915, per tant, el nom de Francesc Izard i Bas va unit al d'un carrer, però és una adreça buida de contingut atès que no hi ha cap porta amb numeració.

No sabem si la col·laboració entra ells dos, va néixer a l'escola, a la feina o a la Lliga Regionalista, en la que Izard constava almenys com a simpatitzant, i de la que fou membre de la directiva local. Ho deixà l'any 1911, a 39 anys, per a anar a l'Ajuntament. En Casablanco, de 37, el substituï a la Lliga. El fet que podem constatar és que la relació fou continua i prou intensa, com perquè durés pràcticament tota la vida. El comportament altament discret d'Izard, convenia molt a l'inventor Casablanco, que no era enginyer, sí molt enginyós però. Ja molt abans dels invents que li varen donar fama i fortuna arreu del món, per la seva aplicació a la indústria tèxtil, havia estudiat i patentat altres mecanismes per a moltes diverses funci-

ons. Abans que Casablanca es decidís a establir la seva indústria de fabricació de mecanismes, la realització física de les seves idees, es feien al taller propietat de Francesc Izard. I fou per consell de Francesc Izard que el seu primer invent per a la filatura, es decidí d'aplicar-lo a la indústria del cotó, i no al de la llana com Casablanca havia pensat inicialment, atès que la seva família es dedicava a la llana. Izard a més de fer-li veure que en aquell moment la filatura de cotó tenia instal·lades moltíssimes més màquines i pue que la llana, li oferia la possibilitat de fer proves a la fàbrica d'un altre amic d'Izard: la fàbrica de Prat Carol i Cía, per al que estava edificant una nova fàbrica a La Riereta.

Aquesta bona relació va permetre a Francesc Izard tornar al seu oncle Antonet el favor que li va fer quan acabava d'estudiar, consistent en fer certes pràctiques a La Maquinista Terrestre i Marítima de la Barceloneta, on Antonet era delineant. Quan aquest volgué deixar la Maquinista, passà a treballar com a independent, i sobretot delineava els invents Casablanca. El primer reconeixement públic a Casablanca, es va celebrar l'any 1913, just acabat el primer invent que li havia de donar popularitat. D'acord amb Francesc Izard, va fer una presentació pràctica en una màquina de menys de 50 fusades, amb assistència del president del Gremi de Fabricants, la Cambra de Comerç i La Unió Industrial. La prova va consistir en filar diferents tipus de matèria i gruix de fil. El 25 de setembre, apareix als diaris una informació, treta del Diario de Barcelona, titulada "Un gran invento en la hilatura del algodón".

El dia 26, a la sessió del Consistori sabadellenc, l'Alcalde informa d'haver anat a la demostració del dia 21 mencionada. Proposa que consti en acta la magnífica impressió que li va fer. Francesc Izard, s'excusa de no haver-ne parlat abans, ja que era conscient que amb els invents cal

no dir blat que no sigui al sac, i ben lligat, i a més, com que es tractava d'un company de la majoria, no volia haver donat peu a malentesos. I feu constar que l'invent no era resultat d'una troballa casual, sinó el d'un treball constant i esforços perseverants, i de pacients esperes buscant els resultats.

El 30 de setembre, a l'Escola Industrial que Izard havia vetllat com a delegat municipal en les fases de la construcció, es fa l'homenatge públic i multitudinari a Ferran Casablanca.

A partir del 1920, quan Arnau Izard, fill de Francesc, va acabar la carrera, entrà també a l'òrbita Casablanca, on treballaven intensament. Entretant, quan Casablanca feu el 1933 un viatge al voltant del món per a establir els seus estirats, portà uns delicats obsequis per a l'esposa i filles de Francesc Izard. Izard va preparar la part tècnica de les comunicacions que Casablanca presentà al 2n Congrés tèxtil espanyol del 14 al 17 d'abril del 1933. I quan Casablanca establí una filatura experimental, la societat Alberfel, Izard ja només hi va intervenir a través del seu fill Arnau. (Societat per a filatura de llana per a fer mitja, i que es va dissoldre el 1935, en la reunió de Casablanca, Nonell, Roman i Izard).

7.- Francesc Izard i Bas, un sabadellenc il·lustre.

7.1.- Aspectes tècnics i industrials de la seva època

Francesc Izard i Bas, més enllà dels seus aspectes professionals, va dedicar molts esforços per a la modernització de la ciutat en el període 1912-1913. Com a Conseller de Foment de l'Ajuntament va prendre part activa en nombroses operacions per a reforçar el caràcter industrial de la ciutat: participació en la portada d'aigües des del Ripoll, participació en un projecte alternatiu al traçat del tren dels Catalans que inicialment havia d'arribar per superfície i finalment ho fa soterrat.

Dins de l'àmbit europeu, Catalunya apareix com una excepció industrial. Catalunya fou una illa industrial que a l'època de la segona industrialització, que és la que va viure en Francesc Izard, desenvolupà unes línies característiques pròpies com a societat. I per això no és d'estranyar que el producte artístic resultant que fou el modernisme, es distingís tant i fos tan diferent de la resta del Continent.

Francesc Izard fou un enginyer d'aquesta segona industrialització. La primera s'inicia als anys 30 del segle anterior (segle XVIII) i té com a símbol a Barcelona la fàbrica de Bonaplata (1833) que és la primera que usà el vapor.

Quan Izard va néixer, la crisi ja estava superada, i podem considerar que va viure la seva joventut en una època relativament optimista des del punt de vista econòmic i industrial. Es considera que l'edat d'or d'aquesta etapa fou el 1876-1886, a pesar que el benestar va continuar més enllà, encara que amb certs alts i baixos...

Socialment, també va ser una època de prosperitat perquè un cop acabada la guerra franco-prussiana no van haver més conflictes importants fins ben entrat el segle XX. Aquesta prosperitat va

ajudar a Europa a acabar de conquerir el món i de difondre els avenços tecnològics. Des del punt de vista tècnic va viure l'època segurament més fascinant que hi ha hagut. Va néixer l'any en què s'implantà el sistema mètric decimal, essencial per a establir una normalització en les màquines i productes tècnics. Aquesta és una normalització que sempre ha preocupat als enginyers, des de la normalització dels visos fins a l'actual normalització dels productes electrònics. Això és essencial en la història tècnica perquè d'aquesta manera podien intercanviar-se peces.

Durant tota la seva infància i joventut es van produir grans invents que posteriorment s'implantarien a la societat. Aquests invents arribarien després de la Primera Guerra Mundial, època que també va transmetre un gran sentiment de prosperitat i avenç tècnic que va popularitzar tots els invents d'etapes anteriors.

Quan va acabar els estudis s'acabava d'inventar el motor de combustió interna i l'automòbil, i a Girona s'inaugurava el primer enllumenat públic. Quan ell va acabar la carrera el 1895, va aparèixer el cinematògraf. Va ser una època transcendental en què s'implantà definitivament l'electricitat, que des de l'inici de segle XX desbancaria completament la màquina de vapor, símbol de la primera industrialització. Un altre rellieu també és el que feu l'acer, que substituï el ferro colat, que també era un símbol de la primera industrialització. La quantitat d'invents que enlluernava el món era impressionant i és impossible de citar-los aquí. A nivell tècnic va ser tan impactant que, a final de segle, responsables de patents van dimitir perquè creien que mai més no es tornarien a produir tants avenços com els que s'havien esdevingut fins aleshores. És evident que aquesta previsió era errònia, però en aquella època no semblava tan desencaminada després de veure què havia estat capaç de donar la tècnica. Del que no s'adonaren, és que en aquelles dates s'estava produint la segona revolució

científica, que esperonaria una nova sèrie d'indústries en el camp de la química, de l'electrònica i de l'energia. Una revolució que en lloc de centrar-se en l'anàlisi de l'estructura de l'univers com ho havia fet la primera revolució industrial, se centrava en l'estudi de l'estructura de la matèria. Fou l'època de Bohr, Einstein, Curie..., que van canviar els conceptes de la física que fins aleshores havien estat els principis de la física newtoniana. No és d'estranyar que una persona d'aquella època que vivia immersa en un ambient industrial fos atret per la carrera d'enginyeria.

El sector industrial va treballar en aspectes no comuns en el nostre país. Acostumats, com ho estem, de considerar el tèxtil com a indústria històrica per excel·lència, almenys fins a la meitat del segle XX, cada vegada que se'ns explica la vida d'un industrial d'una altra branca no deixa de sorprendre'ns. De fet, però, mirant les estadístiques de l'Associació d'Enginyers veiem que els metal·lúrgics, en aquelles dates, representaven un alt percentatge.

7.2.- Regidor a l'Ajuntament

A més de les relacions com a ciutadà dedicat a l'exercici professional d'enginyer, amb el que això comportava de relacions amb les administracions responsables de les activitats ciutadanes, Francesc Izard va tenir també vinculacions personals amb afers públics. En primer lloc, fou nomenat director de la Companyia de la fàbrica de gas. De fet, no s'ha trobat el nomenament, però sí la seva comunicació a l'Ajuntament, a mitjans d'any 1900, informant que havia presentat la dimissió del càrrec.

La vinculació determinant és a partir de l'any 1909, quan en les eleccions del mes de novembre va resultar elegit conseller independent, tot i que havia estat presentat candidat de La Lliga, per 283 vots. Es va constituir el Ple a primers de gener de 1910 i li fou assignada plaça a la comissió de finances, i representant de l'Ajuntament a

la junta de l'Escola Industrial, que s'estava edificant. Igualment fou incorporat a la comissió constructora de la nova caserna de la Guàrdia Civil la construcció de la qual fou impulsada després dels fets ocorreguts durant la Setmana Tràgica. La caserna que encara existeix, fou aprovada en sessió municipal del 5 de febrer del 1910, de quina construcció serà vetllador.

El 20 d'agost del 1910, li va tocar, doncs, d'assistir al dinar que es va fer en celebració de cobertura d'aigües de la nova Escola Industrial, a la que estaria vinculat molts anys, més enllà de pertànyer al Ple municipal. Com que s'havien demanat ajudes a la Diputació Provincial, el 26 de febrer de 1911 una comissió de diputats foren atesos per Izard en la visita que varen fer a l'obra, pràcticament acabada. S'inauguraria el 15 de maig de 1911. El conseller Izard creient que ja havia complert, va presentar la dimissió com a membre del Patronat de l'Escola Industrial, i no li fou acceptada.

I per a l'equipament de l'Escola es demanà la intervenció del diputat provincial Sr. Turull, que havia demanat al ministre d'Instrucció Pública, una subvenció de 150.000 pessetes, valoració que va estimar Izard.

Li van seguir encomanant comissions com la que el 9 de març l'incorporava a la junta pericial municipal, les vocalies de Foment i de l'Eixample el 27 d'abril, i la 3a tinença d'Alcalde, que se li va atribuir en tercera votació.

La sorpresa la va tenir el mes de maig, quan es va dir que tenia una incompatibilitat per ser conseller municipal, ja que no tenia la naturalesa del país, i un francès no podia ser conseller. Així ho denuncià el conseller Miquel del Solà en la sessió del 26 de maig. Aquest conseller va confessar que ho sabia perquè ho havia llegit al diari. El 9 de juny es va nomenar una comissió per aclarir-ho; comissió de tres consellers, Sala, Martí i Solà. Aquest enrenou duraria del 26 de maig al 25 de novembre, i és el més barroc que es pugui imaginar. Izard presentà certificats que havia fet el servei a França.

Es varen demanar certificats al jutjat, de la inscripció de naixement, certificació d'estar inscrit a les llistes de sorteig de la seva quinta... Es va rebre un certificat del cònsol de França dient que, encara que no figurava en les llistes de francesos residents, sí que constava que havia servit al Regiment d'Infanteria de Narbona, com a soldat de reserva... El certificat de naixement del jutjat de Sabadell es va fer traduir al francès pel Sr. Llenas, i no era traductor jurat... Hi havia un munt de papers i gestions que no detallarem, ja que hi ha coses que segurament tenen més interès en relació amb la seva experiència a l'Ajuntament: només direm per acabar aquest afer, que no es va presentar a una convocatòria de la comissió, i que quan va ser requerit per escrit certificat a què comparegués, va respondre, també per escrit, que "tant li fotia" el resultat de l'expedient, i que ell no tenia cap més explicació a donar que les que podien obtenir dels que el varen proposar per a conseller electiu, o dels que el varen votar. Es va cloure l'expedient quan el 25 de novembre es renovava la seva inscripció al registre civil i el seu pare pagava una multa de 5 pessetes per haver-lo inscrit fora de temps, quan ja tenia 39 anys. Suposarem que no fou inscrit com nou nat.

Entre les seves accions destacables, hi ha la construcció dels passos superiors i inferiors, pels caminants que volien passar d'un costat a l'altre, del dogal d'acer que eren les vies del tren a Manresa.

També va haver de prendre part en la reforma del mercat que es feia a l'aire lliure sense parades fixes. Per múltiples polèmiques aquella instal·lació no s'acabà construint, tot i haver donat nom al Carrer del Mercat. No fou fins a 1926, quinze anys més tard, que no es compraria el Camp de la Sang per fer-hi un mercat fix. També hi hagué la polèmica pel lloc on es posaria la caserna de la Guàrdia Civil que l'Ajuntament va demanar després dels fets de la Setmana Tràgica del 1909. Quan finalment es van adquirir els terrenys on es construiria la caserna,

també hi hauria intervingut el conseller Izard, que havia valorat i convençut la viuda Casablanca, que era propietària d'alguna parcel·la que hi estava enclavada. Potser facilitaria la bona entesa la bona relació Izard-Casablanca.

A l'Ajuntament va assumir el problema de l'aigua, que era una constant secular a Sabadell. N'hi havia constància de preocupacions per aquest motiu ja el segle XVIII. En aquest període de responsabilitat municipal, viurà la competència i bel·ligerància administrativa i política de la propera Barcelona, que també buscava resoldre els problemes que tenia per necessitat de majors cabals a les conques hidràuliques més properes. Una d'elles era el Ripoll que venia de la muntanya més propera: Sant Llorenç del Munt. Abans d'incorporar-se al Consistori ja havia viscut el problema, com a membre de la junta que constituï la companyia coneguda amb el nom d'Aigües del Marí que portava l'aigua de la veïna ciutat de Terrassa. Però des del seu lloc municipal va dirigir i impulsar la primera acció neta municipal, que va consistir en la pujada amb bombes comprades a fàbriques de Sabadell, de l'aigua subàlvia del riu Ripoll. A vegades, s'havia de recórrer a comprar aigua bombada a pous particulars per poder regar els carrers a l'estiu, necessitat important en els temps en què no s'asfaltaven. Les bombes que l'Ajuntament va instal·lar sota la direcció de Francesc Izard, es varen comprar per acord pres en la sessió del 18 de febrer de 1913. I es varen instal·lar prop del llit del riu, en terrenys que el 7 de desembre de l'any anterior, s'havien comprat a n'Esperança Lluch Uller. El 25 de novembre, l'alcalde accidental Sr. Solà i els consellers Izard i Pascual, van visitar el Governador Civil, i el 27 van engegar les bombes, i "a les tres de la tarda, l'aigua del riu Ripoll ha estat elevada fins al pla de Sabadell..." segons notícia publicada al *Diari de Sabadell*.

Un servei públic també important i que ell va enfocar bé des del Consistori, fou la vin-

guda a Sabadell de dues companyies elèctriques, La Catalana i Energia Elèctrica de Catalunya. Encara que això va crear entre altres problemes una teranyina de cables elèctrics als carrers de la ciutat, que va trigar anys a aclarir-se, però va afavorir la competència, cosa que estimulava una millor atenció al públic. És un tema sobre el qual no hi ha gaires estudis, però és un fet constatat. Amb tot, en aquell temps, es considerava millor l'enllumenat amb fànals de gas.

Entre feina i feina, li tocava anar a algun banquet, com els que els 12 d'octubre feien per la Patrona de la Guàrdia Civil, i els que l'Ajuntament feia per l'Aplec de la Salut (cadascú pagant el seu per acord del Ple) i en el comiat de consellers per renovació com a resultat de les eleccions de cada dos anys.

Francesc Izard es va prendre amb serietat la funció de conseller i fou assidu i puntual assistent a les convocatòries, i les seves absències eren motivades només per alguns casos que per la feina professional no estava a Sabadell. En aquells temps no hi mancaven polèmiques obertes, ocasions per exhibir posicions de força, arribant a abandonar manifestament la sessió plenària, com la del 30 de març de 1911, on pel desacord sobre la Casa de la Caritat amb una facció de la Junta, ell amb el batlle i tres regidors més varen marxar. Ja ho havien fet també el 19 de maig de 1910, però en aquesta ocasió fou tot just començada la sessió. No devia ajudar precisament a aclarir el pols de les sessions la polèmica que el Bisbat de Barcelona va plantejar a la ciutat reivindicant la propietat de les instal·lacions del Santuari de la Salut. Va trigar anys a trobar-se la solució, i fins i tot varen intervenir uns "homes bons": en Pere Pascual Salichs, de Sabadell, amb Oriol Anguera de Sojo, que no ho van resoldre. El mes de gener de 1924 ho van portar als jutjats. Aleshores, Izard tornava a ser conseller, designat, no elegit aquesta vegada, en temps de la Dictadura

de Primo de Rivera. Després de prendre possessió el nou delegat del govern central a Sabadell, un militar, Francesc Izard que havia estat designat conseller de Foment, va dimitir el 16 de gener de 1925.

7.3.- Conseller al Banc de Sabadell

La junta d'accionistes del 18 de febrer de 1917 va aprovar, a proposta de la junta de govern, el nomenament de Francesc Izard Bas per cobrir la vacant existent a l'equip directiu. De fet, Izard, des del desembre anterior i arran de la mort d'Antoni Tous, ja en formava part provisionalment, a l'espera de la seva ratificació pels accionistes. Aleshores, tenia 44 anys i ja s'havia fet un nom com a enginyer industrial i també com a regidor i tinent d'alcalde de la ciutat.

L'industrial Joan Llonch Sanmiquel, que, des de la fundació del banc, n'havia estat vocal i també director, havia mort l'abril de 1916 i havia estat substituït a la junta de govern per Antoni Tous Murtró, el qual, malauradament, també havia mort a finals de novembre del mateix any. Això va provocar que al màxim òrgan de gestió del banc hi hagués un lloc per cobrir. Francesc Izard va ser nomenat per cooptació per ocupar-lo de manera interina, pendent que la junta d'accionistes el ratifiqués en el càrrec. L'any següent, s'hi va incorporar també Francesc Llonch Cañomeras. Cap dels dos no s'imaginava pas aleshores que nou anys més tard, arran de la crisi de solvència del Banc, ambdós tindrien un paper rellevant en la seva solució.

Ni Francesc Izard ni cap familiar directe seu no constava entre els 127 empresaris i directius que el desembre de 1881 van fundar el banc, com sí que passava amb el pare de Francesc Llonch. Per tant, probablement, Izard devia ser un dels sabadellencs que van incorporar-se al banc com accionista més tard, o potser va ser cridat a l'òrgan directiu de l'entitat només pel seu prestigi personal i professional.

La junta de govern a la qual va entrar com a Vocal l'any 1916 estava integrada per:

President:

Enric Turull Comadran

Vicepresident:

Ramon Molins Feliu

Directors:

Joaquim Arimon Padró

Miquel Sanmiquel Casablanques

Antoni Doménech Llonch

Vocals:

Josep Gorina Romeu

Mateu Brujas Trius

Joaquim Baciana Oliver

Mateu Rifà Surinyac

Francesc Gambús Prats

Pompeu Casanovas Turull

Administrador:

Josep Bros Montsec

Secretari:

Llorenç Marquet

Quan Francesc Izard es va incorporar a la junta de govern feia 35 anys que el banc havia estat fundat i aleshores l'entitat administrava uns actius totals de 27,4 milions de pessetes, tenia uns centenars d'accionistes i una vintena d'empleats. L'últim exercici, el de 1916, havia obtingut uns beneficis de 572.776,22 pessetes, dels quals n'havia distribuït 160.000 pessetes als accionistes, que van rebre dividend de 8 pessetes per acció. En el transcurs dels nou exercicis complets que va ser a la junta de govern, va ser Vocal, Vicepresident i President accidental en substitució de Ramon Molins Feliu, el qual va assumir la presidència arran de la mort d'Enric Turull el 1923. En aquell període, el banc va arribar a incrementar un 45% els seus actius totals (fins als 39'9 milions de pessetes l'any 1922) i va distribuir els di-

vidends per acció més alts, de la manera següent: els anys 1917, 1918, 1919 i 1925, 10 pessetes i els anys 1921, 1922, 1923 i 1924, 12'50 pessetes. El 1920 va ser el millor any i els accionistes van rebre un dividend per acció de 15 pessetes.

No va ser, tanmateix, un període fàcil, més aviat tot el contrari. D'una banda, el final de la Primera Guerra Mundial, el novembre de 1918, va iniciar un cicle econòmic depressiu que va afectar directament la indústria tèxtil. D'altra banda, i com a conseqüència també d'aquest cicle negatiu, la primavera de 1926 el banc va patir la pitjor crisi de la seva història i si no va arribar a desaparèixer va ser per la convicció dels seus gestors i accionistes i el suport unànim de la ciutat de Sabadell.

Acabat el conflicte armat, els fabricants locals es van trobar amb grans estocs de teixits acumulats i amb una demanda de producció molt inferior a la que havien tingut els anys de guerra. Les plantilles, apropiades per a la fabricació massiva que requeria el proveïment que havien necessitat els països bel·ligerants, eren llavors massa sobredimensionades. Les reserves de capital s'havien diluït per la falta de previsió i pel constant finançament de la demanda de matèries primeres que hi havia durant els anys de producció extraordinària.

El Banc de Sabadell, en conseqüència, es trobava amb una important quantitat de saldos incobrables, l'amortització dels quals es menjava una part considerable de les reserves acumulades durant els anys de bonança. Altrament, va ser llavors també quan arriben a Sabadell els primers bancs forans i s'obre així una situació nova en què l'entitat local ha de competir per primera vegada per les condicions bancàries que ofereix i per les operacions i els saldos que té amb el Banco de Bilbao i el Banco Hispano Americano, que obren oficina a la ciutat els anys 1921 i 1923, respectivament.

Tot plegat fa que el banc se'n ressenteixi. El fet que els balanços no reflectien fidel-

ment la situació real de l'entitat, anomalia detectada per un grup d'empleats del banc, va portar a la direcció a contrastar la informació oficial amb la comptable. L'actuació va confirmar i ampliar la situació crítica amb què es trobava realment el Banc de Sabadell. A partir d'aleshores, la junta de govern, de la qual Francesc Izard n'era aleshores el Vicepresident, amb la complicitat dels accionistes i creditors, el suport de les autoritats reguladores i la implicació de l'Ajuntament de Sabadell, dissenya un pla per evitar suspendre pagaments i tancar.

Des del primer moment, Francesc Izard —el senyor Paco per als que el tractaven habitualment al Banc—, va fer costat a Ferran Casablanca, el seu amic de tota la vida. Ambdós i amb el suport d'altres amics, a més a més de fer les gestions pertinents dins l'entitat i davant de les institucions, van arribar, fins i tot, a fer guàrdia a la porta del Banc, aleshores situat al carrer de Sant Quirze, per tal de dissuadir a tots aquells clients i accionistes que, preocupats pels rumors que corrien per la ciutat, anaven a retirar els diners que hi tenien dipositats. Izard, que feia deu anys que era Vocal de la Junta de Govern del Banc, i Casablanca tenien prestigi com a professionals i arguments suficients per convèncer molts compte-correntistes de no retirar els seus diners i evitar així la fallida de l'entitat. A alguns, a sobre, els van convèncer que el que havien de fer era augmentar els seus dipòsits. L'actuació de Francesc Izard va ser decisiva per a la continuïtat del Banc de Sabadell.

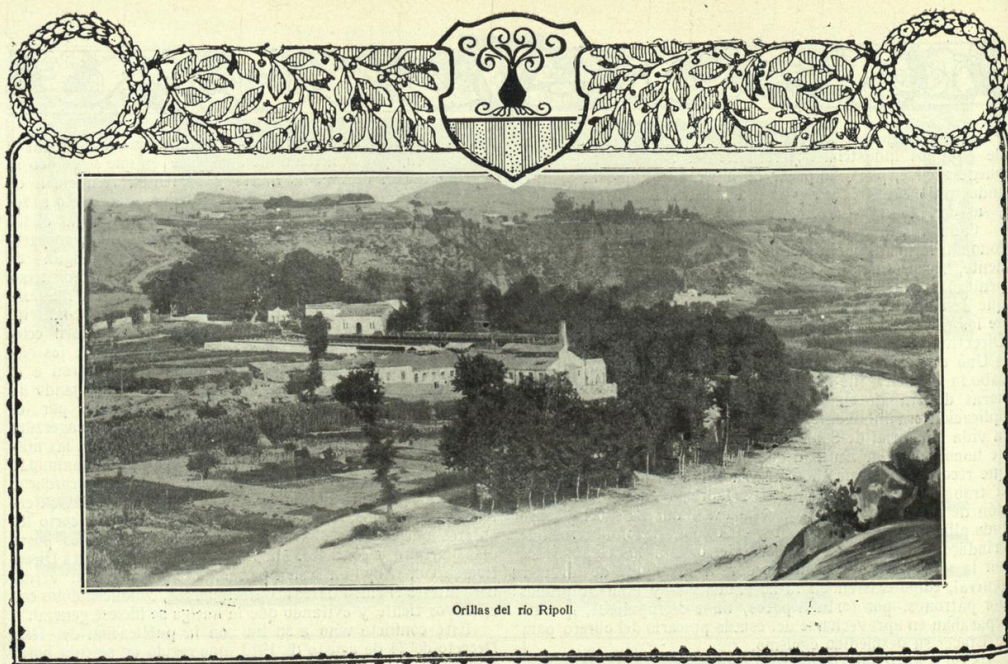
Durant els dies que va durar la concreció d'una solució, va participar en les converses amb la majoria d'accionistes per convèncer-los de la viabilitat del banc i també amb la comissió de creditors per a l'establiment d'un conveni que els permetés l'accés ordenat als seus fons. Com la resta d'integrants de la junta de govern, va aportar així mateix les garanties personals exigides pels creditors per acceptar l'acord i pel

Banc d'Espanya per facilitar crèdit d'emergència a l'entitat. La seva determinació i la de la resta dels gestors va permetre al banc superar el moment crític amb què es trobava. Reconduïda la situació, Francesc Izard i la resta d'integrants de la junta de govern van dimitir finalment el juny de 1926. Llavors es va constituir una nova junta amb el mandat de redreçar l'entitat, presidida per Ferran Casablanca Planell. En formaven par també Enric Pierre Gorina, Joan Prats Salvany, Francesc Mutlló Noguera, Francesc Llonch Cañomeras, Joan Sampere Bas, Joaquím Garriga Casals i Pere Pascual Salichs, que n'era el secretari.

MERCURIO REVISTA COMERCIAL IBERO AMERICANA		
FUNDADOR D. José Puigdollers y Macià DIRECTOR D. Federico Rahola DIRECTOR ARTÍSTICO D. Pedro C. Abarca OPICINAS BARCELONA: Rambla de las Flores, 1 MADRID: Calle de Hermosilla, n.º 12	Año XV Barcelona 30 septiembre de 1915 Núm. 238 SUMARIO: Sabadell y su industria, por Federico Rahola. — Necesidad de la exportación, por Enrique Turull y Comadrán. — Sabadell en lo religioso, por Félix Sarda y Salvany. — La Unión industrial, por J. Arús Colomer. — El progreso industrial en Sabadell en los últimos años, por Francisco Izard y Bas. — La espiritualidad de Sabadell, por J. Costa y Deu. — Dos sabadellenses ilustres: Juan Sallars y Pla y Eudaldo Viver, por Daniel de Monjoy. — Orígenes de Sabadell, por Manuel Ribot y Serra. — Sabadell, emporio industrial, por B. Pol. — Muertes ilustres. — Sabadell industrial, por S. Muguerra. — Mi primera plaza, por Mateo Rey. — Las Escuelas de Artes y Oficios, por N. Giralt Sallars.	SUSCRIPCIÓN ESPAÑA UN AÑO, 20 PESETAS EXTRANJERO UN AÑO, 30 FRANCOES Se publica semanalmente, alternando la edición ilustrada con la comercial y de transportes

Annex. Article revista Mercurio

Article publicat a la revista *Mercurio*, que s'anunciava com una revista comercial Hispano-Americana, el dia 30 de setembre de 1915, en la que queda palès el profund sentiment sabadellenc de Francesc Izard i Bas.

Orillas del río Ripoll

El progreso industrial en Sabadell en los últimos años

UANDO el viajero observador, circulando por la línea del Norte, contempla a lo lejos el panorama de la ciudad de Sabadell, situada a 23 kilómetros de Barcelona, con su medio centenar de altas y humeantes chimeneas, si desconoce la región, sin necesidad de enterarse, pensará que se acerca a una población de gran actividad industrial, y cuando con su tren mediodiurno llega a la ciudad, en un trayecto de tres kilómetros, observando sus rectas calles y moderna edificación, añadirá: es una población de rápido crecimiento. Además, la intensa circulación de trenes por esta sección del Norte, con doble vía, le corroborará el anterior comentario.

La industria lanera de Sabadell parece ser tan antigua como la misma población a lo menos, desde que es conocida por este nombre, pues por recientes descubrimientos arqueológicos, bajo otros nombres, indudablemente ya existía un núcleo de población por los alrededores, siglos antes de Jesucristo. Indiscutiblemente es de antiquísimo abolengo industrial.

Los mercaderes catalanes, que antes del descubrimiento de las Américas, llevaban los productos del país a Oriente, comprendían en ellos los tejidos de lana de Sabadell y otras poblaciones catalanas.

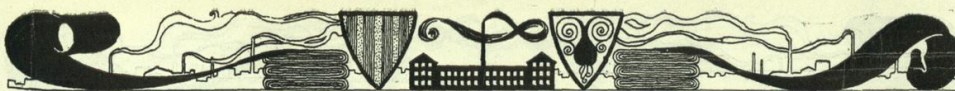
El pequeño río Ripoll cuyas aguas vistas y subálveas sirven todavía para los lavados fué indudablemente, como lo es aún hoy, un factor favorable para la industria lanera. Y más todavía, pues su fuerza hidráulica relativamente pequeña y que aun hoy día se utiliza, sin ser de gran estima por su pequeñez e irregularidad, era la única de que se disponía antes del invento de la máquina de vapor, y si bien los hilados y tejidos siendo a mano, no la necesitaban, era indispensable para el

batanado de los paños que desde muy antiguo se efectuaba con los batanes de mazas (*nochs* en catalán), que iban combinados con los conocidos *rodetes*. Además, no siendo entonces factible alumbrar aguas subterráneas profundas, les era indispensable su agua para los lavajes de las lanas en rama y tejidas.

Antes de mediar el siglo pasado, se instaló en Sabadell la primera máquina de vapor y desde este momento, como ha sucedido en tantas poblaciones industriales, su progreso industrial siguió una marcha ascendente incomparablemente más rápida que la seguida hasta entonces. Se reconocerá desde luego que si bien la máquina de vapor *industrializó* muchas poblaciones que eran absolutamente agrícolas, esta fuerza motriz, donde más pronto y con más rapidez ejerció su benéfica influencia, fué en las poblaciones donde la industria era ya conocida. Desde mediados del siglo pasado, aunque la población ha sufrido como todas, las crisis que periódicamente se producen en todos los países civilizados, por no haberse resuelto el problema de aumentar la capacidad productiva en la misma proporción que la consumativa, ha dado después de cada crisis un fuerte impulso, aumentando su industria y perfeccionando sus labores.

Las primeras fábricas con fuerza motriz de vapor que se construyeron en la localidad, bajo tipos de construcción ingleses, se destinaron exclusivamente para la elaboración de los artículos que desde tiempo inmemorial se fabricaban: lavado y cardado de la lana, hilado, tejido, teñido antes o después del tejido, lavado, perchado o fieltado, tundido y prensado o planchado.

Los hilados mecánicos, ya conocidos anteriormente, se fabricaban a mediados del siglo pasado, como las operaciones de lavados y fieltados, en las fábricas que utilizaban ruedas hidráulicas, sitas en las orillas del río Ripoll y llamadas vulgarmente *molinós*, cuya etimología se puede atribuir a la semejanza de tales establecimientos, con las fábricas de papel y de

harina cuya primera operación se efectuaba exclusivamente con muelas. En rigor todos los establecimientos emplazados en las orillas del Ripoll, que desde siglos anteriores sirvieron como harineras y papelerías, se utilizaron durante este período indistintamente para estas industrias o la lanera, a excepción de los tejidos a mano, que siempre estuvieron instalados en la población.

Hacia los años 1855-1860 se construyeron otra serie de fábricas que ya absorbieron casi todos los hilados mecánicos de lana instalados en los molinos, y en algunas de ellas, por la facilidad con que se podían alumbrar aguas subterráneas, disponiendo de la fuerza de vapor, se instalaron también los lavados. Fué durante este período que se fundaron dos casas existentes hoy día y muy importantes, construyéndose de pie sus fábricas con vapor, que introdujeron una nueva fabricación en la entonces villa: hilados y tejidos de algodón americano.

A la par que se construían estas fábricas para los hilados y tejidos de lana, se ampliaban y aun fundaban nuevos establecimientos a orillas del Ripoll, destinados a las operaciones del lavado, batanado o fieltado y teñido, cuyas operaciones no las tenían ni las tienen hoy la mayoría de los fabricantes de tejidos de lana.

Un poco más tarde se empezaron a fundar algunos establecimientos para la fabricación de lanas regeneradas, que se emplean en ciertas clases y mezcladas en mayor o menor proporción con la lana nueva. Esta es una industria derivada de la lana nueva cardada, siguiendo casi los mismos métodos de elaboración. Tanto en su origen como en la actualidad, la mayoría de estos industriales no son fabricantes de tejidos; unos producen solamente materias en rama y otros hilados, y así los venden a los fabricantes de tejidos.

Entre la década 1870-1880 se implantó la industria estambrera. Consiste ésta en tomar ciertas clases apropiadas de lana separándole las fibras rizadas y cortas, dejando las largas y lisas de aspecto sedoso, lo cual permite producir hilos de una delgadez extraordinaria y géneros de calidades superiores.

A la par se instalaron también las máquinas de lavar la lana en rama, de gran producción, conocidas por «Leviatanes» a causa de sus dimensiones.

Con el tiempo esta industria también se ha subdividido como la de las lanas regeneradas. Existe hoy día una sola pero muy importante casa que tiene la fabricación completa; lavajes, peinados e hilados, y en este estado vende el producto a los fabricantes de tejidos; pero los otros numerosos establecimientos, que sucesivamente se han ido montando en la localidad, solamente toman la primera materia ya lavada y cardada y muchos ya peinada para transformarla en hilo.

Una gran fracción (65 por 100) de los husos de hilar estambre existentes en España están instalados en Sabadell.

Para la obtención de hilos de estambre, se siguen dos procedimientos distintos, llamados francés e inglés; por ambos procedimientos se trabaja en la localidad.

Así como antiguamente algunos fabricantes de tejidos de lana lo eran también de los hilados que necesitaban, algunos fabricantes de tejidos de estambre fabrican hoy sus hilados o una parte de los que necesitan.

La producción de grandes cantidades de hilados de estambre en la localidad ha favorecido mucho la fabricación de nuevos artículos tejidos, extendiéndose así más su radio de acción sobre los centros consumidores; ha favorecido también la especialización de Sabadell en tejidos de superior calidad. El enorme desarrollo de la industria estambrera ha sido debido en parte, a condiciones especiales del obrero de la localidad, de los que si el espacio lo permite hablaremos más adelante.

Al popularizarse el consumo de hilados de estambre, resultó durante un cierto período, que los de lana sufrían un retroceso; pero como es también muy cierto que la necesidad agudiza la inteligencia, resultó que las hilaturas de lana fueron perfeccionándose de tal manera que de año en año se manifestó el pro-

greso, hilando cada vez números más delgados y aumentando la producción en términos que hoy día, a pesar de la falta de especialización en las clases y número de hilo de las hilaturas de lana cardada, se han llegado a producir tan buenos y aun superiores a los de las grandes hilaturas extranjeras mucho más especializadas. Igualmente algunas hilaturas de lana cardada para forrería y géneros bastos han podido lograr la producción de excelentes hilos, con materias que por tener la fibra muy corta, no se hilaban en otro tiempo.

Las dos últimas décadas 1880-1890-1900, del siglo pasado, la progresión industrial de la ciudad fué más rápida todavía que la de las décadas anteriores, construyéndose gran número de nuevas e importantes fábricas, siendo debido al régimen cada vez más proteccionista que en sucesivas reformas arancelarias pudo lograr obtener de los gobiernos, buen número de catalanes junto con elementos de otras regiones españolas que sostuvieron brillantes campañas frente a los defensores del desacreditado sistema del libre cambio. Algunos industriales extranjeros establecieron en la localidad importantes fábricas como consecuencia de este régimen proteccionista.

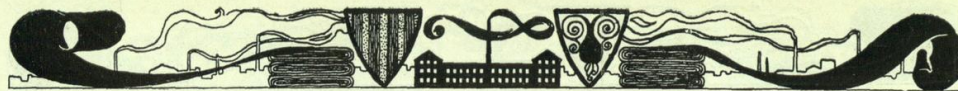
Durante este tiempo también pudo notarse, cada vez más marcada, la tendencia a la especialización en la industria lanera, en términos que, dentro de este período, no se construyó ninguna fábrica que pudiera tomar como primera materia la lana en rama, y sufriendo todas las operaciones en la misma, llegar a las piezas tejidas y aprestadas para ir directamente al almacén. En cambio, esta misma tendencia a la especialización fué causa de que hubiera necesidad de edificar fábricas con el único fin de alquilar por partes su fuerza motriz y sus locales. En el seno de estas fábricas han nacido y se han desarrollado algunos fabricantes de importancia. Hoy día más de la mitad de ellas alquilan local y fuerza motriz favoreciendo la pequeña fabricación.

En estos últimos tiempos los motores de gas pobre primero, y después las redes eléctricas, llevando la energía de los grandes saltos de los Pirineos y centrales térmicas al pie del mar, han contribuido a la edificación de un gran número de pequeñas fábricas independientes de hilados y tejidos de lana o estambre, las cuales no era posible su existencia, económicamente hablando, con la fuerza motriz de vapor. La electricidad la utiliza también hoy una buena parte de la gran industria.

Últimamente se ha construido o mejor dicho está en construcción una importante y moderna fábrica de hilados y tejidos de algodón que produce, hace años en otra fábrica, novedades de muestrario variadísimo y en clases superiores. La fabricación de tejidos finos de algodón se ha desarrollado a la sombra de la fabricación de géneros de lana de alta novedad, utilizando sus enseñanzas y personal en términos tales que es sin disputa la localidad del país donde mejores artículos en novedad de algodón se fabrican.

Y, finalmente, dentro de poco tiempo se inaugurará un importantísimo establecimiento para el lavado de lanas en gran escala, que pertenece a la sociedad de ganaderos de España, intentando con ello sacudir en lo posible la tutela extranjera. Se facilitará grandemente el desarrollo del mercado de lanas en la misma localidad.

Hasta aquí hemos hablado de la industria cuyos productos en tejidos de lana, estambre y algodón, ha dado fama a la localidad dentro y fuera de España y de la gran industria de hilados de estambre y lana regenerada. Mucho debiera decirse de las industrias que desde antiguo se consideraban como complementarias, pero que su importante desarrollo en la actualidad tiende a que se confundan con las principales, coadyuvando al conjunto armónico netamente industrial de Sabadell, en los actuales tiempos. Siguiendo el ejemplo de los grandes centros industriales extranjeros, como ya hemos insinuado más arriba, la especialización se impone para producir barato. Pocos fabricantes tienen en la actualidad todas las diversas secciones de fabricación necesarias para la completa terminación de sus tejidos.

Existen establecimientos importantes para el lavado de la lana en rama, y tintorerías especiales para cada materia textil; fábricas especiales de aprestos con batanado, lavado, perchado, tundido, cilindrado o planchado, fijado, etc., de las piezas tejidas, reunidas todas estas secciones o algunas de ellas en dichos establecimientos. En otro lugar ya hemos hablado de los importantes establecimientos dedicados a la producción de hilados de lana y estambre.

Las industrias auxiliares y aun independientes de la industria textil, han prosperado conjuntamente con ella. Las fundiciones, talleres de construcción de máquinas, cerrajerías mecánicas y establecimientos metalúrgicos en general, así como las carpinterías mecánicas, ofrecen notables ejemplos. Han progresado tanto que, además de la maquinaria para las industrias textiles, se construyen otras de diversos ramos, como material eléctrico, desde el más fuerte alternador al simple interruptor; maquinaria para trabajar la madera; motores térmicos y sus transmisiones, maquinaria agrícola, etc., y en todas se distingue su perfección, que denuncia desde luego las excelentes condiciones industriales de la ciudad. Estas industrias son sobradísimas para el consumo local y la exportación aumenta constantemente.

La fuerza motriz que necesitan todas las industrias descritas alcanza unos ocho mil caballos.

Aunque es para el servicio local, cabe aquí hacer notar que la industria del gas, como consecuencia del desarrollo industrial y comercial de la población, no ha quedado rezagada. Sabadell vió brillar la luz del gas como ensayo en su plaza principal primero que en ningún otro punto de España (un fraile excaustrado en 1835 y residente luego en Sabadell hizo el ensayo) y fué de las primeras poblaciones españolas que tuvo una fábrica y canalizaciones en toda la población para servicio público y privado de alumbrado, fuerza motriz y calefacción.

Hace unos veinticinco años que se inauguró una red para el servicio del alumbrado eléctrico y unos veinte que se construyó otra fábrica de gas. Estas tres fábricas se unieron al poco tiempo de fundada la última, formando una sola sociedad.

Las artes industriales al calor de una antigua Academia de Bellas Artes amortiguan el espíritu positivista de la gran industria, y en artes gráficas existen varios establecimientos y uno especialmente, importantísimo, que está dotado de la mejor maquinaria conocida, exportando la mayor parte de su producción.

Tanto las industrias secundarias como la principal de la localidad, así como los diferentes oficios que integran el conjunto ciudadano, producen con perfección notable, debiéndose en gran parte a las enseñanzas profesionales de la Escuela Industrial de Artes y Oficios que en clases nocturnas, completa la instrucción de los aprendices que en gran número (300 ó 400) concurren a la misma.

El progreso industrial de Sabadell, tiene indudablemente sus raíces principales en el secular «Gremio de Fabricantes», institución antiquísima, que si bien no se ha retrasado, evolucionando al unísono con el tiempo, está dotado de un cierto espíritu patriarcal como lo demuestra conservando el tradicional «Consejo de prohombres», o sean los más antiguos e importantes fabricantes agremiados que ilustren con su experiencia en los casos difíciles, a las juntas de la Sociedad, las cuales se forman generalmente con elementos jóvenes. Hasta hace pocos años, este gremio de Fabricantes se refería solamente a los de tejidos de lana y derivados; pero la importancia que han adquirido otras fabricaciones, ha determinado su admisión en el citado gremio.

A medida que la industria se ha desarrollado, perfeccionado y especializado, han nacido de aquella institución otras con fines también especializados, como son «La Unión Lanera» y «La Unión Industrial».

La «Cámara Oficial Industrial», va unida a la «Cámara de Comercio», indispensable también en la localidad, pues en Sa-

badell los productos se fabrican y se venden directamente en su mayoría, lo que determina un comercio tan importante como la misma industria. Forma, como acabamos de indicar, una sola entidad llamada «Cámara Oficial de Comercio e Industria de Sabadell».

Complemento de todos los ramos de actividad arriba descritos, son las instituciones «Banco de Sabadell» que cuenta con más de treinta años de existencia y cuyo capital social es todo de la localidad, facilitando grandemente el movimiento comercial, y la Caja de Ahorros, que es, en antigüedad, la tercera de España, institución importantísima con un palacio social propio junto con otro que la misma construyó expresamente para la Escuela Industrial de Artes y Oficios, cuyo funcionamiento lo atiende casi exclusivamente la misma población.

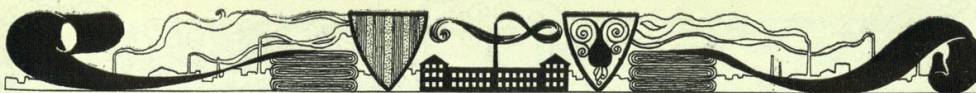
La clase distinguida de los empleados en la industria y el comercio de la ciudad se agrupan en un «Centro de Dependientes del Comercio y de la Industria» que participa mucho en el movimiento cultural de la población, además de su fin principal que es la mejora de la clase, moral y materialmente. Sostiene unas clases nocturnas para su perfeccionamiento profesional que, a pesar de hacer pocos años que funcionan, han dado ya óptimos resultados.

Los miles de obreros (cerca de 20,000) de la localidad, están también agrupados dentro de varias entidades, ya sean cooperativas de consumo, sociales, políticas o recreativas, y es indudable que el espíritu de clase está más desarrollado en ellos que en el elemento patronal. Por todo lo dicho se comprenderá que la vida corporativa está muy arraigada.

La ciudad de Sabadell tiene hoy 35,000 habitantes. Está situada en un llano extensísimo a 180 metros de altura sobre el nivel del mar, posee un término municipal muy bien cultivado y serpentea contiguo a sus barrios del Este y en un tajo de 60 metros de profundidad, el río Ripoll, sin cuyas aguas, indudablemente, no hubiese sido posible el desarrollo de la ciudad, pues son aquellas indispensables para las industrias textiles. Sus rectas y anchas calles con edificaciones bajas (uno o dos pisos a lo más), de suavísimos declives (3 por 100 máximo), facilitan grandemente el transporte. Las manufacturas están bien repartidas en la población junto con las casas para sus obreros. Una extensa red telefónica relaciona rápidamente a sus habitantes entre sí y con el resto de la región y de España. Su clima benigno y sano hace la vida agradable a todas las clases sociales.

El obrero vive en mejores condiciones que en todo otro centro industrial, sea del país, sea extranjero; los alimentos son sanos y variados; las habitaciones obreras excepcionalmente baratas y completamente independientes, pues cada familia habita en una casita en relación directa con la calle y con un patio o jardincito. Como ejemplo de la baratura de los alquileres diremos que una familia obrera de cinco a siete individuos por 4 ó 5 pesetas semanales puede vivir holgadamente en una casita con tres o cuatro dormitorios, con luz directa, comedor, cocina y salita, edificada en barrios modernos de anchas calles y con *agua de pie*. Estas condiciones de vida entre la clase obrera, es indudable que determinan en ella una moralidad excelente y una pulcritud y limpieza excepcionales. Los vínculos de la familia quedan así muy atados, reinando el orden y sosiego en ella. En Sabadell no se conoce ni por asomo el alcoholismo; la criminalidad, se puede decir, es desconocida; hay poquísimas tabernas. Todas estas circunstancias dotan al obrero de una gran capacidad productiva en cantidad y perfección; no la hemos sabido ver mayor en ninguna otra parte.

La población crece, tanto por el número de familias de otras regiones que se naturalizan en la ciudad, muchísimo mayor que las emigrantes, como por ser todos los años muy superior el número de nacimientos al de defunciones, lo cual es un índice de las buenas condiciones sanitarias de las fábricas, habitaciones y ciudad en general. Hace cincuenta años que la pobla-

ción de Sabadell no alcanzaba los 10,000 habitantes; ha aumentado, pues, anualmente de 500 habitantes.

El número de casas-habitaciones independientes excede de 7,000, y las fábricas, de 5,000 a 15,000 metros cuadrados de superficie ocupada, pasan de cincuenta; el número de edificios industriales menores de 1,000 metros cuadrados son más numerosos todavía. Todos a planta baja o, a lo más, con un primer piso y de las primitivas fábricas a varios pisos, quedan una o dos; todas se han transformado.

Tiene la ciudad buenos paseos y plazas, varios distritos parroquiales necesarios a causa de la grande extensión de la ciudad relativamente al número de habitantes (más de 3 Km.² de superficie urbanizada), una céntrica y monumental Casa de la Ciudad y un grandioso edificio cuartel de la Guardia civil. De las Escuelas municipales algunas hay con edificio exprofeso, y entre las particulares destaca el magnífico colegio de los Padres Escolapios, en cuyas aulas han estudiado la mitad de los habitantes. Los Padres Maristas tienen un buen colegio, así como varios colegios particulares de niñas, además de los numerosos municipales, como el antiguo y aristocrático de las Madres Escolapias, Carmelitas, Divina Pastora, etc., etc. Todos con grandes edificios propios. Las instituciones benéficas particulares son numerosas, además de la municipal «Santo Hospital» y «Casa de la Caridad». Existen numerosos y elegantes teatros y grandes cafés, confortables hoteles y edificios de sociedades recreativas, culturales o políticas.

A causa de la extensión de la ciudad, hace unos veinticinco años que la Compañía de ferrocarriles del Norte estableció un Apeadero, pues resultaba la Estación principal demasiado lejos para la mitad de la población.

Permitásenos volvamos un poco al tema de este rápido bosquejo, creyendo no obstante que los datos urbanos de Sabadell contribuyen también a dar una prueba de su prosperidad industrial.

El afán de todos los industriales de no desviarse de la vía del perfeccionamiento, determina una constante transformación de su utillaje. Es frecuente la renovación de la maquinaria, la cual, siempre procedente de las principales casas constructoras del país y del extranjero, con vistas a las mayores perfección y producción, obteniendo así productos elaborados buenos y económicos.

Sabadell tiene además una característica, que, como su vecina la ciudad de Tarrasa, la distingue de otros grandes centros industriales. Las secciones comerciales de las industrias, así como casi todas sus firmas sociales, están domiciliadas en la ciudad; los propietarios de las industrias, gerentes, directores, viajantes comerciales, tienen sus domicilios y despachos en la misma. Cualquiera dificultad que

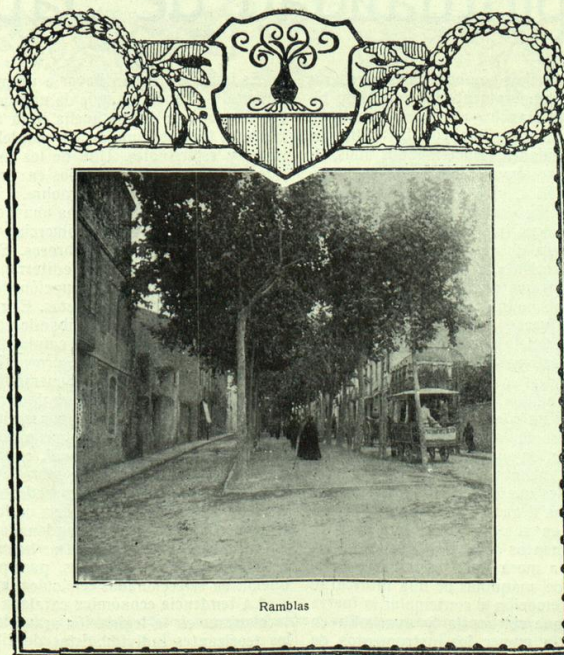
presente el comprador se puede resolver pronto y bien, satisfaciendo fácilmente sus gustos, condición primordial para la venta. Esta característica es indudablemente muy favorable para el contacto constante entre el industrial, sus obreros y sus máquinas, tan necesario para el progreso industrial.

Resumiendo: en los momentos actuales reúne Sabadell todas las principales condiciones, como la que más, tanto del país como el extranjero, para producir tejidos especialmente en calidades superiores en grandes cantidades y precios ventajosos. Se puede afirmar que nada le falta, pues además de las buenas condiciones explicadas reúne otras, como transportes económicos y rápidos, tanto de primeras materias como de productos elaborados; proximidad al puerto de Barcelona que se comunica con todos los países del mundo. Laboriosidad e inteligencia de sus habitantes puestas al servicio de un solo objetivo principal: la prosperidad y renombre de la ciudad; atmósfera industrial que la respiran todas las clases sociales, las cuales sólo tienen una obsesión: el trabajo, sea intelectual o sea manual. Es Sabadell una ciudad hija del trabajo; con él está continuamente ligada y se desarrolla con una intensidad avasalladora. Su montura industrial, resultado de una experiencia secular, acompañada de un constante estudio y deseo de perfeccionamiento, es la más adecuada para rendir un máximo las energías empleadas. Con motivo de la improducción de las regiones industriales extranjeras a causa de la guerra europea, y para satisfacer necesidades momentáneas de las naciones beligerantes, se ha manifestado con una claridad meridiana la potencia productiva de Sabadell, así como la perfección y baratura de sus productos.

Son ya tradicionales las anécdotas que se cuentan relativamente a la confusión de las más finas y elegantes telas de Sabadell tomándolas como extranjeras, por inglesas, sobre todo, que es la nación que más fama han adquirido sus géneros de lana. La fabricación está aquí a una altura que en ciertas especialidades, podemos enorgullecernos diciendo, que las producciones mejores que los otros países.

Se han exportado y se exportan toda clase de artículos en lana, estambre, algodón y mezclas a Francia, Américas latinas y del Norte, Filipinas, Cuba, América Central, Colonias españolas, etc., y no hay duda que el día que la nación española tenga mejores utillajes comerciales, los productos de Sabadell serán conocidos en la mayor parte de los países civilizados.

Con estos apuntes a vuelo pluma esperamos que el paciente y benévolo lector se habrá podido capacitar del notable progreso industrial de Sabadell desde la instalación de sus primeras fábricas con vapor, que se establecieron antes de mediar el siglo pasado.

Rambias

El progreso industrial de Sabadell en los últimos años

Cuando el viajero observador, circulando por la línea del Norte, contempla a lo lejos el panorama de la ciudad de Sabadell, situada a 23 kilómetros de Barcelona, con su medio centenar de altas y humeantes chimeneas, si desconoce la región, sin necesidad de enterarse, pensará que se acerca a una población de gran actividad industrial, y cuando con su tren circunvale a la ciudad, en un trayecto de tres kilómetros, observando sus rectas calles y moderna edificación, añadirá: es una población de rápido crecimiento. Además, la intensa circulación de trenes por esta sección del Norte, con doble vía, le corroborará el anterior comentario. La industria lanera de Sabadell parece ser tan antigua como la misma población a lo menos, desde que es conocida por este nombre, pues por recientes descubrimientos arqueológicos, bajo otros nombres, indudablemente ya existía un núcleo de población por los alrededores, siglos antes de Jesucristo. Indiscutiblemente es de antiquísimo abolengo industrial.

Los mercaderes catalanes, que antes del descubrimiento de las Américas, llevaban los productos del país a Oriente, comprendían en ellos los tejidos de lana de Sabadell y otras poblaciones catalanas.

El pequeño río Ripoll cuyas aguas vistas y subálveas sirven todavía para los lavados fue indudablemente, como lo es aún hoy, un factor favorable para la industria lanera. Y más todavía, pues su fuerza hidráulica relativamente pequeña y que aún hoy se utiliza, sin ser de gran estima por su pequeñez e irregularidad, era la única de que se disponía antes del invento de la máquina de vapor, y si bien los hilados y tejidos siendo a mano, no la necesitaban, era indispensable para el batanado de los paños que desde muy antiguo se efectuaba con los batanes de mazas (nochs en catalán), que iban combinados con los conocidos rodets. Además, no siendo entonces factible

alumbrar aguas subterráneas profundas, les era indispensable su agua para los lavajes de las lanas en rama y tejidas.

Antes de mediar el siglo pasado, se instaló en Sabadell la primera máquina de vapor y desde este momento, como ha sucedido en tantas poblaciones industriales, su progreso industrial siguió una marcha ascendente incomparablemente más rápida que la seguida hasta entonces. Se reconocerá desde luego que si bien la máquina de vapor industrializó muchas poblaciones que eran absolutamente agrícolas, esta fuerza motriz donde más pronto y con más rapidez ejerció su benéfica influencia, fue en las poblaciones donde la industria ya era conocida. Desde mediados del siglo pasado, aunque la población ha sufrido como todas, las crisis que periódicamente se producen en todos los países civilizados, por no haberse resuelto el problema de aumentar la capacidad productiva en la misma proporción que la consumativa, ha dado después de cada crisis un fuerte impulso, aumentando su industria y perfeccionando sus labores.

Las primeras fábricas con fuerza motriz de vapor que se construyeron en la localidad, bajo tipos de construcción ingleses, se destinaron exclusivamente para la elaboración de los artículos que desde tiempo inmemorial se fabricaban: lavado y cardado de la lana, hilado, tejido, teñido antes o después del tejido, lavado, perchado o fieltado, tundido y prensado o planchado.

Los hilados mecánicos, ya conocidos anteriormente, se fabricaban a mediados del siglo pasado, como las operaciones de lavados y fieltados, en las fábricas que utilizaban ruedas hidráulicas, sitas en las orillas del río Ripoll y llamadas vulgarmente molinos, cuya etimología se puede atribuir a la semejanza de tales establecimientos, con las fábricas de papel y de harina cuya primera operación se efectuaba exclusivamente con muelas. En rigor todos los establecimientos emplazados en las orillas del Ripoll, que desde siglos anteriores

sirvieron como harineras y papelerías, se utilizaron durante este período indistintamente para estas industrias o la lanera, a excepción de los tejidos a mano, que siempre estuvieron instalados en la población.

Hacia los años 1855-1860 se construyeron otra serie de fábricas que ya absorbieron casi todos los hilados mecánicos de lana instalados en los molinos, y en algunas de ellas, por la facilidad con que se podían alumbrar aguas subterráneas, disponiendo de la fuerza del vapor, se instalaron también los lavados. Fue durante este período que se fundaron casas existentes hoy día y muy importantes, construyéndose de pie de sus fábricas con vapor, que introdujeron una nueva fabricación en la entonces villa: hilados y tejidos de algodón americano.

A la par que se construían estas fábricas para los hilados y tejidos de lana, se ampliaban y aun fundaban nuevos establecimientos a orillas del Ripoll, destinados a las operaciones del lavado, batanado o fieltado y teñido, cuyas operaciones no tenían ni las tiene hoy la mayoría de los fabricantes de tejidos de lana.

Un poco más tarde se empezaron a fundar algunos establecimientos para la fabricación de lanas regeneradas, que se emplean en ciertas clases y mezclas en mayor o menor proporción con lana nueva. Esta es una industria derivada de la lana nueva cardada, siguiendo casi los mismos métodos de elaboración. Tanto en su origen como en la actualidad, la mayoría de estos industriales no son fabricantes de tejidos: unos producen solamente materia en rama y otros hilados, y así los venden a los fabricantes de tejidos.

Entre la década 1870-1880 se implantó la industria estambrera. Consiste ésta en tomar ciertas clases apropiadas de lana separándole las fibras rizadas y cortas, dejando las largas y lisas de aspecto sedoso, lo cual permite producir hilos de una delgadez extraordinaria y géneros de calidades superiores.

A la par se instalaron también las máqui-

nas de lavar la lana en rama, de gran producción, conocidas como Leviatanes a causa de sus dimensiones.

Con el tiempo esta industria también se ha subdividido como la de las lanas regeneradas. Existe hoy día una sola pero muy importante casa que tiene la fabricación completa; lavajes, peinados e hilados, y en este estado vende el producto a los fabricantes de tejidos; pero los otros numerosos establecimientos, que sucesivamente se han ido montando en la localidad, solamente toman la primera materia ya lavada y cardada y muchos ya peinada para transformarla en hilo.

Una gran fracción (65%) de los husos de hilar estambre existentes en España están instalados en Sabadell.

Para la obtención de hilos de estambre, se siguen dos procedimientos distintos, llamados francés e inglés; por ambos procedimientos se trabaja en la localidad.

Así como antiguamente algunos fabricantes de tejidos de lana lo eran también de los hilados que necesitaban, algunos fabricantes de tejidos de estambre fabrican hoy sus hilados o parte de los que necesitan.

La producción de grandes cantidades de hilados de estambre en la localidad ha favorecido mucho la fabricación de nuevos artículos tejidos, extendiéndose así más su radio de acción sobre los centros consumidores; ha favorecido también la especialización de Sabadell en tejidos de superior calidad. El enorme desarrollo de la industria estambrera ha sido debido en parte, a condiciones especiales del obrero de la localidad, de los que si el espacio lo permite hablaremos más adelante.

Al popularizarse el consumo de hilados de estambre, resultó durante un cierto período, que los de lana sufrían un retroceso; pero como es también muy cierto que la necesidad agudiza la inteligencia, resultó que las hilaturas de lana fueron perfeccionándose de tal manera que de año en año se manifestó el progreso, hilando cada vez números más delgados y aumentando la

producción en términos que hoy en día, a pesar de la falta de especialización en las clases y número de hilo de las hilaturas de lana cardada, se han llegado a producir tan buenos y aun superiores a los de las grandes hilaturas extranjeras mucho más especializadas. Igualmente algunas hilaturas de lana cardada para forrería y géneros bastos han podido lograr la producción de excelentes hilos, con materias que por tener la fibra muy corta, no se hilaban en otro tiempo.

Las dos últimas décadas 1880-1890-1900, del siglo pasado, la progresión industrial de la ciudad fue más rápida todavía que la de las décadas anteriores, construyéndose gran número de nuevas e importantes fábricas, siendo debido al régimen cada vez más perfeccionista que en sucesivas reformas arancelarias pudo obtener de los gobiernos, buen número de catalanes junto con elementos de otras regiones españolas que sostuvieron brillantes campañas frente a los defensores del desacreditado sistema del librecambio. Algunos industriales extranjeros establecieron en la localidad importantes fábricas como consecuencia de este régimen proteccionista.

Durante este tiempo también pudo notarse, cada vez más marcada, la tendencia a la especialización en la industria lanera, en términos que, dentro de este período, no se construyó ninguna fábrica que pudiera tomar como primera materia la lana en rama, y sufriendo todas las operaciones en la misma, llegar a las piezas tejidas y aprestadas para ir directamente al almacén. En cambio, esta misma tendencia a la especialización fue causa de que hubiera necesidad de edificar fábricas con el único fin de alquilar por partes su fuerza motriz y sus locales. En el seno de estas fábricas han nacido y se han desarrollado algunos fabricantes de importancia. Hoy día más de la mitad de ellas alquilan local y fuerza motriz favoreciendo la pequeña fabricación.

En estos últimos tiempos los motores de gas pobre primero, y después las redes eléctri-

cas, llevando la energía de los grandes saltos de los Pirineos y centrales térmicas al pie del mar, han contribuido a la edificación de un gran número de pequeñas fábricas independientes de hilados y tejidos de lana o estambre, las cuales no era posible su existencia, económicamente hablando, con la fuerza motriz de vapor. La electricidad la utiliza también hoy una buena parte de la gran industria.

Últimamente se ha construido o mejor dicho está en construcción una importante y moderna fábrica de tejidos de algodón que produce, hace años en otra fábrica, novedades de muestrario variadísimo y en clases superiores. La fabricación de tejidos finos de algodón se ha desarrollado a la sombra de la fabricación de géneros de lana de alta novedad, utilizando sus enseñanzas y personal en términos tales que es sin disputa la localidad del país donde mejores artículos en novedad de algodón se fabrican.

Y, finalmente, dentro de poco tiempo se inaugurará un importantísimo establecimiento para el lavado de lanas en gran escala, que pertenece a la sociedad de ganaderos de España, intentando con ello sacudir en lo posible la tutela extranjera. Se facilitará grandemente el desarrollo del mercado de lanas en la misma localidad.

Hasta aquí hemos hablado de la industria cuyos productos en tejidos de lana, estambre y algodón, ha dado fama a la localidad dentro y fuera de España y de la gran industria de hilados de estambre y lana regenerada. Mucho debiera decirse de las industrias que desde antiguo se consideraban como complementarias, pero que su importante desarrollo en la actualidad tiende a que se confundan con las principales, coadyuvando al conjunto armónico netamente industrial de Sabadell, en los actuales tiempos. Siguiendo el ejemplo de los grandes centros industriales extranjeros, como ya hemos insinuado más arriba, la especialización se impone para producir barato. Pocos fabricantes tienen en la actualidad todas las diversas secciones de

fabricación necesarias para la completa terminación de sus tejidos.

Existen establecimientos importantes para el lavado de la lana en rama, y tintorerías especiales para cada materia textil; fábricas especiales de aprestos con batanado, lavado, perchado, tundido, cilindrado o planchado, fijado, etc., de las piezas tejidas, reunidas todas estas secciones o algunas de ellas en dichos establecimientos. En otro lugar ya hemos hablado de los importantes establecimientos dedicados a la producción de hilados de lana y estambre.

Las industrias auxiliares y aún independientes de la industria textil han prosperado conjuntamente con ella. Las fundiciones, talleres de construcción de máquinas, cerrajerías mecánicas y establecimientos metalúrgicos en general, así como las carpinterías metálicas, ofrecen notables ejemplos. Han progresado tanto que, además de la maquinaria para las industrias textiles, se construyen otras de diversos ramos, como material eléctrico, desde el más fuerte alternador al simple interruptor; maquinaria para trabajar la madera; motores térmicos y sus transmisiones, maquinaria agrícola, etc., y en todas se distingue su perfección, que denuncia desde luego las excelentes condiciones industriales de la ciudad. Estas industrias son sobradísimas para el consumo local y la exportación aumenta constantemente.

La fuerza motriz que necesitan todas las industrias descritas alcanza unos ocho mil caballos.

Aunque es para el servicio local, cabe aquí hacer notar que la industria del gas, como consecuencia del desarrollo industrial y comercial de la población, no ha quedado rezagada. Sabadell vio brillar la luz del gas como ensayo en su plaza principal primero que en ningún otro punto de España (un fraile exclaustado en 1835 y residente juugo en Sabadell hizo el ensayo) y fue de las primeras poblaciones españolas que tuvo una fábrica y canalizaciones en toda la población para servicio público y privado de

alumbrado, fuerza motriz y calefacción.

Hace unos veinticinco años que se inauguró una red para el servicio del alumbrado eléctrico y unos veinte que se construyó la fábrica de gas. Estas tres fábricas se unieron al poco tiempo de fundada la última, formando una sola sociedad.

Las artes industriales al calor de una antigua Academia de Bellas Artes amortiguan el espíritu positivista de la gran industria, y en artes gráficas existen varios establecimientos y uno especialmente, importantísimo, que está dotado de la mejor maquinaria conocida, exportando la mayor parte de su producción.

Tanto las industrias secundarias como la principal de la localidad, así como los diferentes oficios que integran al conjunto ciudadano, producen con perfección notable, debiéndose en gran parte a las enseñanzas profesionales de la Escuela Industrial de Artes y de Oficios que en clases nocturnas, completa la instrucción de los aprendices que en gran número (300 o 400) concurren a la misma.

El progreso industrial de Sabadell tiene, indudablemente, sus raíces principales en el secular Gremio de Fabricantes, institución antiquísima, que si bien no se ha retrasado, evolucionando al unísono con el tiempo, está dotado de un cierto espíritu patriarcal como lo demuestra conservando el tradicional “Consejo de prohombres”, o sean los más antiguos e importantes fabricantes agremiados que ilustren con su experiencia en los casos difíciles, a la juntas de la Sociedad, las cuales se forman generalmente con elementos jóvenes. Hasta hace pocos años, este Gremio de Fabricantes se refería solamente a los de tejidos de lana y derivados, pero la importancia que han adquirido otras fabricaciones ha determinado su admisión en el citado gremio.

A medida que la industria se ha desarrollado, perfeccionado y especializado, han nacido de aquella institución otras con fines también especializados, como son “La Unión Lanera” y “La Unión Industrial”.

La “Cámara Oficial Industrial”, va unida a la “Cámara de Comercio”, indispensable también en la localidad, pues en Sabadell los productos se fabrican y se venden directamente en su mayoría, lo que determina un comercio tan importante como la misma industria. Forma, como acabamos de indicar una sola entidad llamada “Cámara Oficial de Comercio e Industria de Sabadell”.

Complemento de todos los ramos de actividad arriba descritos son las instituciones Banco de Sabadell que cuenta con más de treinta años de existencia y cuyo capital social es todo de la localidad, facilitando grandemente el movimiento comercial, y la Caja de Ahorros, que es, en antigüedad la tercera de España, institución importantísima con un palacio social propio junto con otro que la misma construyó para la Escuela Industrial de Artes y Oficios, cuyo funcionamiento lo atiende casi exclusivamente la misma población.

La clase distinguida de los empleados en la industria y el comercio de la ciudad se agrupan en un “Centro de Dependientes del Comercio y de la Industria” que participa mucho en el movimiento cultural de la población, además de su fin principal que es la mejora de la clase, moral y materialmente. Sostiene unas clases nocturnas para su perfeccionamiento profesional que, a pesar de hacer pocos años que funcionan, han dado ya óptimos resultados.

Los miles de obreros (cerca de 20.000) de la localidad, están también agrupados dentro de varias entidades, ya sean cooperativas de consumo, sociales, políticas o recreativas, y es indudable que el espíritu de clase está más desarrollado en ellos que en el elemento patronal. Por todo lo dicho se comprenderá que la vida corporativa está muy arraigada.

La ciudad de Sabadell tiene hoy 35.000 habitantes. Está situada en un llano extensísimo a 180 metros de altura sobre el nivel del mar, posee un término municipal muy bien cultivado y serpentea contiguo

a sus barrios del Este y en un tajo de 60 metros de profundidad, el río Ripoll, sin cuyas aguas, indudablemente, no hubiese sido posible el desarrollo de la ciudad, pues son aquellas indispensables para las industrias textiles. Sus rectas y anchas calles con edificaciones bajas (uno o dos pisos a lo más), de suavísimos declives (3% máximo), facilitan grandemente el transporte. Las manufacturas están bien repartidas en la población junto con las casas para sus obreros. Una extensa red telefónica relaciona rápidamente a sus habitantes entre sí y con el resto de la región y de España. Su clima benigno y sano hace la vida agradable a todas las clases sociales. El obrero vive en mejores condiciones que en todo otro centro industrial, sea del país, sea extranjero; los alimentos son sanos y variados; las habitaciones obreras excepcionalmente baratas y completamente independientes, pues cada familia habita en una casita en relación directa con la calle y con un patio o jardincito. Como ejemplo de la baratura de los alquileres diremos que una familia obrera de cinco o siete individuos por 4 o 5 pesetas semanales puede vivir holgadamente en una casita con tres o cuatro dormitorios, con luz directa, comedor, cocina y salita, edificada en barrios modernos de anchas calles y con agua de pie. Estas condiciones de vida entre la clase obrera, es indudable que determinan en ella una moralidad excelente y una pulcritud y limpieza excepcionales. Los vínculos de la familia quedan así muy atados, reinando el orden y sosiego en ella. En Sabadell no se conoce ni por asomo el alcoholismo; la criminalidad, se puede decir, es desconocida; hay poquísimas tabernas. Todas estas circunstancias dotan al obrero de una gran capacidad productiva en cantidad y perfección; no la hemos sabido ver mayor en ninguna otra parte.

La población crece, tanto por el número de familias de otras regiones que se naturalizan en la ciudad, muchísimo mayor que las emigrantes, como por ser todos los años

muy superior al número de nacimientos al de defunciones, lo cual es un índice de las buenas condiciones sanitarias de las fábricas, habitaciones y ciudad en general. Hace cincuenta años que la población de Sabadell no alcanzaba los 10.000 habitantes; ha aumentado, pues, anualmente de 500 habitantes.

El número de casas-habitaciones independientes excede de 7.000 y las fábricas, de 5.000 a 15.000 metros cuadrados de superficie ocupada, pasan de cincuenta; el número de edificios industriales menores de 1.000 metros cuadrados son más numerosos todavía. Todos a planta baja, a lo más, con un primer piso y de las primitivas fábricas a varios pisos, quedan una o dos; todas se han transformado.

Tiene la ciudad buenos paseos y plazas, varios distritos parroquiales necesarios a causa de la grande extensión de la ciudad relativamente al número de habitantes (más de 3 Km² de superficie urbanizada), una céntrica y monumental Casa de la Ciudad y un grandioso edificio cuartel de la Guardia Civil. De las escuelas municipales algunas hay con edificio ex profeso, y entre las particulares destaca el magnífico colegio de los Padres Escolapios, en cuyas aulas han estudiado la mitad de los habitantes. Los Hermanos Maristas tienen un buen colegio, así como varios colegios particulares de niñas, además de los numerosos municipales, como el antiguo y aristocrático de las Madres Escolapias, Carmelitas, Divina Pastora, etc. Todos con grandes edificios propios. Las instituciones benéficas particulares son numerosas, además de la municipal Santo Hospital y Casa de la Caridad. Existen numerosos y elegantes teatros y grandes cafés, confortables hoteles y edificios de sociedades recreativas, culturales o políticas.

A causa de la extensión de la ciudad, hace unos veinticinco años que la Compañía de Ferrocarriles del Norte estableció un Apeadero, pues resultaba la Estación Principal demasiado lejos para la mitad de la población.

Permítasenos volvamos un poco al tema de este rápido bosquejo, creyendo no obstante que los datos urbanos de Sabadell contribuyen también a dar una prueba de su prosperidad industrial.

El afán de todos los industriales de no desviarse de la vía del perfeccionamiento, determina una constante transformación de su utillaje. Es frecuente la renovación de la maquinaria, la cual, siempre procedente de las principales casas constructoras del país y del extranjero, con vistas a las mayores perfección y producción, obteniendo así productos elaborados buenos y económicos.

Sabadell tiene además una característica, que, como su vecina Terrassa, la distingue de otros grandes centros industriales. Las secciones comerciales de las industrias, así como casi todas sus firmas sociales, están domiciliadas en la ciudad; los propietarios de las industrias, gerentes, directores, viajantes comerciales, tienen sus domicilios y despachos en la misma ciudad. Cualquiera dificultad que presente el comprador se puede resolver pronto y bien, satisfaciendo fácilmente sus gustos, condición primordial para la venta. Esta característica es indudablemente muy favorable para el contacto constante entre el industrial, sus obreros y sus máquinas, tan necesario para el progreso industrial.

Resumiendo: en los momentos actuales reúne Sabadell todas las principales condiciones, como la que más, tanto del país como del extranjero, para producir tejidos especialmente en calidades superiores en grandes cantidades y precios ventajosos. Se puede afirmar que nada le falta, pues además de las buenas condiciones explicadas reúne otras, como transportes económicos y rápidos, tanto de primeras materias como de productos elaborados; proximidad al puerto de Barcelona que se comunica con todos los países del mundo. Laboriosidad e inteligencia de sus habitantes puestas al servicio de un solo objetivo principal: la prosperidad y renombre de la

ciudad; atmósfera industrial que la respiran todas las clases sociales, las cuales solo tienen una obsesión: el trabajo, sea intelectual o sea manual. Es Sabadell una ciudad hija del trabajo; con el está continuamente ligada y se desarrolla con una intensidad avasalladora. Su montura industrial, resultado de una experiencia secular, acompañada de un constante estudio y deseo de perfeccionamiento, es la más adecuada para rendir un máximo las energías empleadas. Con motivo de la improducción de las regiones industriales extranjeras a causa de la guerra europea, y para satisfacer necesidades momentáneas de las naciones beligerantes, se ha manifestado con una claridad meridiana la potencia productiva de Sabadell, así como la perfección y la baratura de sus productos.

Son ya tradicionales las anécdotas que se cuentan relativamente a la confusión de las más finas y elegantes telas de Sabadell tomándolas como extranjeras, por inglesas, sobre todo, que es la nación que más fama han adquirido sus géneros de lana. La fabricación está aquí a una altura que en ciertas especialidades, podemos enorgullecernos diciendo que las producimos mejores que los otros países.

Se han exportado y se exportan toda clase de artículos en lana, estambre, algodón y mezclas a Francia, Américas Latinas y del Norte, Filipinas, Cuba, América Central, Colonias españolas, etc., y no hay duda que el día que la nación española tenga mejores utillajes comerciales, los productos de Sabadell serán conocidos en la mayor parte de los países civilizados.

Con estos apuntes a vuela pluma esperamos que el paciente y benévolo lector se habrá podido capacitar del notable progreso industrial de Sabadell desde la instalación de sus primeras fábricas con vapor, que se establecieron antes de mediar el siglo pasado.

Bibliografia i fonts consultades

Banc de Sabadell. Cent anys d'història
(Jesús Farrés i Bernaldo, 1982)

De La Electricidad, S. A. a l'ABB
(Txema Romero i Gemma Ramos, 2013)

La portada d'aigua a Sabadell
(A. Forrellad i J. Salvadó, 1947)

Succinta història de les aigües
de Sabadell
(Francesc Izard i Bas, 1931)

Història i projecció al servei de la ciutat
(CASSA), 1949

El procés de formació de Sabadell
(Jaume Puig, 1988)

Revista de Sabadell
(1884-1916)

La Catalanista
(1889-1898)

La Gaceta del Vallès

Diari de Sabadell

Actes sessions Banc de Sabadell

Actes de les reunions de la Comissió
de Foment de l'Ajuntament de Sabadell
(AHS)

Testament de J. Badia Capdevila

Conferència d'Eusebi Casanelles a la
Fundació Bosch i Cardellach, 1992

Conferència de Joan Farell i Domingo a
la Fundació Bosch i Cardellach, 1992

Notes biogràfiques de Francesc Izard i
Bas (Maria Teresa Gavarró d'Izard, 1985)

Biografia de Francesc Izard i Bas escrita
per Rafel Izard i Badia

Blog Sabadellejant

Glosa de Manel Camps sobre l'activitat
de FIB al Banc de Sabadell

Dietaris de n'Antònia Llonch i Estany
(Fundació Bosch i Cardellach)

Col·lecció “Enginyers il·lustres”

Transports d'àmbit local: reptes de futur. Recordant l'enginyer Santiago Rubió i Tudurí,
Barcelona, Associació/Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2002.
[Coordinat per Glòria Rubió Armangué. Pròleg d'Àngel Llobet i Ferran Ramon, presentació de Ferran Puerta, Manuel Villalante i Josep M. Rovira, amb textos de Joan Tatjer, Sergi Muñoz, Xavier Casas, Pere Macias, Manuel Niño i Glòria Rubió].

Enric Freixa i Pedrals (1911-2002),
Barcelona, Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2012.
[Coordinat per Francesc Puig Rovira, amb textos de Carles Puig-Pla i Francesc Puig Rovira. L'acte d'homenatge va incloure també intervencions no publicades d'Antoni Giró, Francesc Roure, Joan Vallvé Ribera, Joan Munt i Antoni Freixa].

Estanislau Ruiz i Ponsetí (1889-1967),
Barcelona, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya/Institut Menorquí d'Estudis, 2017.
[Coordinat per Albert Corominas, Guillermo Lusa i Pau Verrié. Pròleg de Miquel Àngel Limón i Jordi Renom, amb textos de Francesc Roca Rosell. L'acte d'homenatge va incloure també intervencions no publicades de Josep Portella Coll i de Xavier Ferré Trill].

Emili Viader i Solé (1872-1943),
Barcelona, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2018.
[Coordinat i redactat per Andreu Galera Pedrosa. Pròleg de Santiago Montero i Jordi Renom. L'acte d'homenatge va incloure també intervencions no publicades de Jordi Renom, Josep Canals, Mireia Fèlix i Carles Viader].

Pompeu Fabra i Poch, enginyer (1868-1948),
Barcelona, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2018.
[Coordinat per Pau Verrié. Presentació de Jordi Renom, introducció de Ramon Garriga, amb textos de Guillermo Lusa, Ton Sales, M. Rosa Mateu, Carles Riba, Jaume Miranda, Mercè Lorente, Josep Amat, Josep M. Rosanas, Teresa Cabré i Jordi Bosser].

Joan Vallvé i Creus (1910-1988),
Barcelona, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2019.
[Coordinat per Pau Verrié. Presentació de Josep Canós i Jordi Renom, amb textos de Guillermo Lusa, Jordi Renom, Joan Vallvé Ribera, Jaume Bassa i Joan Majó].

Ferran Cuito i Canals,
enginyer industrial, polític,
economista i editor
(1898-1973),
Barcelona, Associació d'Enginyers
Industrials de Catalunya, 2020.
[Coordinat per Guillermo Lusa i Pau Verrié.
Pròleg de Jordi Renom, amb textos d'Amadeu
Cuito, Guillermo Lusa i Francesc Roca].

Josep Maria Serra Martí,
enginyer industrial al servei de
Barcelona (1927-1991),
Barcelona, Associació d'Enginyers
Industrials de Catalunya, 2021.
[Coordinat per Pau Verrié.
Introducció de Pau Verrié, amb textos dels
germans Serra Majem (Rosa, Marc, Lluís,
Mia, Marta i Tere), Joan Anton Maragall,
Pau Verrié, Joan Torres Carol, Rosa Ma
Forcada, Lluís Fontanals Jaumà, Adolf
Cabruja, Alberto Crespán Echegoyen,
Rafa de Cáceres, Aulo Gellio
Magagni I Jordi Renom].

Ferran Casablanças Planell
(1874-1960),
Barcelona, Associació d'Enginyers
Industrials de Catalunya, 2022.
[Coordinat per Guillermo Lusa.
Presentació de Jordi Renom, amb textos de
Guillermo Lusa, Esteve Deu i Manel Camps].

Cent anys del nostre edifici social
(1922-2022)
Barcelona, Associació d'Enginyers
Industrials de Catalunya, 2023.
[Coordinat per Guillermo Lusa. Intro-
ducció de Maria Salamero, amb textos
de Guillermo Lusa i Carlos Ferrater].

160anys

Mirant el futur

